

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 3 1988. PRIS 35 KR

Sandelin

ALFA PRINT AB • SUNDRYBERG

FÖRR OCH NU

Tidskrift för en folkets kultur

Postgiro: 35 60 72 - 9
Bankgiro: 324 - 1262
Prenumeration: 140:-/4 nr
Stödprenumerat: 200 kr/4 nr
Medlemskap: 100:-
Årsavgift: 100:-

Adress: Box 9001
126 09 Hägersten

Redaktionen kan nås genom följande
personer, vardagar säkrast efter kl 20:00:
Jan-Olof Erlandsson tel. 08/29 92 16
Tomy Gustavsson tel. 0156/119 06
Mats Miljand tel. 018/11 07 41

Förr och Nu ägs
av föreningen med
samma namn.
Föreningens pa-
roller är:

* FÖR EN FOL-

KETS KULTUR

* FÖR EN FOL-

KETS HISTO-

RIA

* FÖRSVAR FÖR

YTTRANDE

OCH TRYCK-

FRIHET

* ANTIMPERIA-

LISM

Styrelse:

Gun Kessle, ordförande

Tomy Gustavsson, ansv.

utgivare

Anette Sandström, kassör

Ulla-Britt Antman

Kersti Berggren

Jan-Olof Erlandsson

Gunilla Karlsson

Anne Lidén

Mats Miljand

Margareta Zetterström

Håkan Ågren

Kent Begler

Per-Olov Käll

FÖRR OCH NU begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare; medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i FÖRR OCH NU utför själva ett frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folk-rörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet. Man kan stå på egna ben!

Om Du tycker att tidningen är bra och om Du vill att den skall fortsätta att utvecklas ge då gärna en gåva men helst en eller flera prenumerationer!

Om Du bor i Stockholmstrakten ring då gärna någon av ovanstående kontaktpersoner och kom sedan upp för att delta i arbetet. Det finns mycket att göra.

Styrelsen

Innehåll:

Jan Myrdal. Ledare	4
Margareta Zetterström. André Léo, kvinnlig journalist under Pariskommunen	5
André Léo. Revolution utan kvinnor	8
André Léo. Inbördeskriget	12
Jan Myrdal. När breven kom	20
Kim Nicklasson. Upton Sinclairs agentromaner formade en världsbild	25
Gun Kessle. Om grafikern Börje Sandelin	29
Lars Andrée. Lektionen	51
Kaj Svensson. Samtal med Torbjörn Lundgren	62
Bokanmälningar.	66

Omslagsbilder av Sandelin

PS Rudolf Broby-Johansens bok "Testamente" som presenterades i förra numret finns också utgiven på svenska, i översättning av Gun R Bengtsson, Rabén & Sjögren, cirka 98 kronor, ISBN 91-2959-2100.

I förra numret presenterade Eske K Mathiesen den danske konstnären L.A. Ring. Artikeln var översatt av Kent Begler.

Ledare

Ibland har kulturen använts i valrörelser. Ibland har de olika etablerade partierna bådåt upp konstnärer, författare, artister av alla slag att arbeta åt sig under valet. Men det kunde de inte 1988. Detta år markerade skådespelare, författare och konstnärer sin närvaro i den officiella valrörelsen genom tre minuters tystnad. Och politikerna tyckte sig nöjda med att hela den samma frågan om den svenska kulturens framtid framträtt som tystnad. Några harklade sig och menade att något större anslag kanske kunde tänkas. Om meningen bara varit att väcka politikerna till något ansvar inför det svenska folkets kultur var aktionen förfelad.

Men viktigare än en aktion som syftade till att söka uppnå något med hjälp av taburettsittare och deras motpartar taburettfikarna var att aktionen visade att de så kallade kulturarbetarna började ta ansvar.

Vi som arbetar med böcker och tidskrifter klagar sedan flera år. Vi klagat över postens kulturfientliga portopolitik. Vi klagat över pressbyrån. Vi klagat över moms på böcker. Vi klagat över den extrema marknadsanpassningen. Förbudet mot fasta priser på böcker. Ropen har stigit som från en jämmardal.

Jag tror att klagomålen nu börjar upphöra. Våra politiker — av olika kulör — har envetet strävat efter att öppna Sverige för de mest kommersiella, de mest spekulativa och lägsta produkterna från de stora massmediaföretagen i New York och London. För att hålla tyst på oss upprättades små hedersamma reservat. Vad vi nu upp-

lever är en den segrande kulturimperialism. Och vi är emot den. Då klagat vi inte längre, jämmern upphör och det hjälper inte politikerna att locka med reservat.

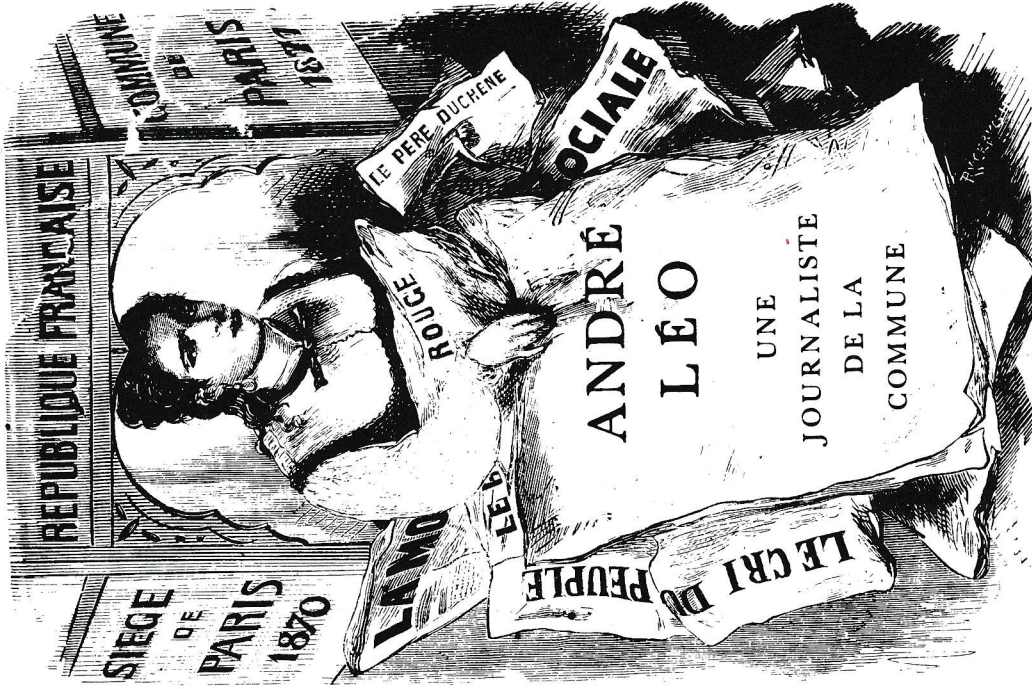
Det det gäller är inte si eller så mycket stöd till si eller så många kulturarbetare och deras kulturaktiviteter. Det gäller något mycket större. Något de fegt anpassliga taburettssittande och taburettfikande politikerna inte vågar tala högt om för att inte stöta sig med di shtora beskytterne von EG eller med the mighty friends from the United States: Den svenska kulturen; det svenska folkets kultur, vår existens som folk. På sådant sätter politikerna blott pris. Utförsäljningspris!

Men för oss gäller det vad som inte är till salu. Det gäller vårt språk och vår litteratur. Det gäller den svenska musiken och den svenska dansen lika väl som den svenska scenkonsten.

Om den nuvarande svenska — av riksdag beslutade och av regering verkställda — politiken med en dominerande profitdriven kultur och små reservat för oss andra får fortsätta ännu något decennium då upphör vi som folk. Då blir vi svenskar som sorber i Tyskland. En folkrest i norra EG — eller i östra yttre USA-området — med lite lustig hembygdsmusik och hembygdsdans och hembygdsdpoesi.

Mot denna utveckling måste vi upprätta en bredast möjliga kulturfront. Det arbetet har redan börjat. Ty vi har spiltt nog med tid på att söka tala hycklande, hymnande politiker tillrätta.

Jan Myrdal

André Léo — Kvinnlig journalist under Pariskommunen

av Margareta Zetterström

ANDRÉ LÉO

André Léo var en av de första socialistiska författarna i Frankrike, politisk skriftställare, romanförfattare, journalist. Hon var medlem av Pariskommunen och en av de första som efter nederlaget offentligt försvarade Kommunen gentemot Versailles' lögner och förtal. Idag är André Léo, åtminstone utanför Frankrike, i det närmaste bortglömd – kanske till stor del på grund av sitt kön. Att vara kvinna i 1800-talets revolutionära arbetarrörelse var nämligen lika svårt som att vara kvinna i samhället i övrigt. Särskilt om man som André Léo öppet kritiserade männen i ledningen när dessa i handling demonstrerade att socialismen inte var kvinnornas sak.

Bakom det manligt klingande författarnamnet André Léo döljer sig en kvinna vars namn vid födseln var Léodile Béra. André Léo var blott den skyddande pseudonym Madame Léodile antog när hon 1862 debuterade som romanförfattare.

Léodile Béra föddes 1824 i Lusignan. Hennes far var notarie, senare fredsdomare, och hon tillbringade sin barndom i Poitou, i Champagné-Saint-Hilaire där hon tidigt fick upp ögonen för böndernas hårda livsvillkor. 1852 gifte hon sig i Schweiz med Grégoire Champseix, politisk flyktling och f.d. socialistisk tidningsredaktör i Liège. Året därpå föddes hon tvillingmöss. André och Léo, vars båda försömen senare fick tjäna som hennes *nom de plume*. Efter Napoleon III:s allmänna amnesti flyttade familjen 1860 tillbaka till Paris, där André Léo två år senare, på egen bekostnad, utgav sin första roman, *Un Mariage scandaleux*. Romanen fick goda recensioner och André Léo jämfördes bl.a. med George Sand, en annan kvinnlig författare under 1800-talet som likaledes publicerade sig under manligt namn.

1867 gjorde André Léo sin debut som journalist. Hon började medverka i tidningen *La Coopération*, där hon skrev om arbetarnas organiserande, löneskillnaderna mellan stad och land, mellan män och kvinnor etc. Hon intresserade sig mycket för böndernas situation, såg inte likt

många andra socialister vid denna tid landsbygdsens folk som en enda efterbliven massa, grundade söndagstidningen *L'Agriculteur*, vilken med stor pedagogisk nitvände sig just till bönder och lantarbetare, formulerade under Kommunen en särskild appell till "jordens arbetare", vilken spreds på landsbygden i 100.000 exemplar och vars syfte var att visa att arbetare i stad och land hade gemensamma intressen.

Under kejsardömet, då pressfriheten var långtifrån total, hänvisades André Léo i huvudsak till att skriva i tidningar som trycktes utanför Frankrike. Efter kejsardörets fall var hon med och startade tidningen *La République des Travailleurs*. Under Kommunen skrev hon nästan varje dag i kvällstidningen *La Sociale* och medverkade samtidigt i *La Commune* och *Cri du Peuple*. Det var under Pariskommunen André Léos journalistik nådde sin höjdpunkt. Hon förespråkade konsekvent en antiauktoritär demokrati, bekämpade all intolerans, stred för yttrandefrihet och, inte minst, för jämlikhet mellan män och kvinnor.

Som kvinnlig socialist och förespråkare av full och verklig jämlikhet mellan könen kom André Léo i konflikt både med Proudhon, Bakunin och Marx. 1867 hade Proudhon deklarerat att kvinnan var fysiskt, intellektuellt och moraliskt underlägsen mannen och att politiken, även den

socialistiska, därför självklart var en rent manlig angelägenhet. 1869 gick André Léo i svaromål. Det skedde i tidningen *Le Droit des Femmes*, där hon konstaterade att folkets män förtrycker kvinnorna på samma sätt som någonsin adelns och bourgeoisens män och att en stat, där kvinnorna förtrycks, är auktoritär hur mycket den än kallar sig demokratisk.

I februari 1869 började André Léo medarbeta i tidningen *L'égalité*, organ för Internationalens schweiziska sektion, men redan i april samma år fick hon sedan Bakunin ogillande stämplat henne som "borgerlig". Under Kommunen kritiserade hon skarpt alla de män som trodde sig kunna göra revolution utan kvinnor. Hon berättade, i tidningen *La Sociale*, om det manliga motståndet mot att också Paris' kvinnor deltog i försvaret av huvudstaden, berättade om de nio kvinnor från sjuttonde arrondissementet som med fara för sina liv begav sig till trettiofjärde bataljonen för att där erbjuda sina tjänster, framför allt som sjukvårdare, men som av de högre befälen bemöttes med högdragnet kallslin-ne, förolämpningar och hån, och som till slut jagades i väg under vapenhot. Trots att kvinnorna verkligen behövdes i kampen, ja till och med var efterlängtrade av de vanliga soldaterna, förvägrades de – av männen i ledningen – rätten att delta.

Efter Kommunens nederlag flydde André Léo sommaren 1871 till Schweiz, där hon året därpå gifte om sig med socialisten Benoit Malon (hennes förste man hade dött redan 1863). Hon fortsatte sin journalistiska verksamhet också under denna sin andra exil, försvarede Pariskommunen, beklagade djupt splittringen mellan marxister och bakunister i Internationalen, hävdade att Marx och den tyska falangen förespråkade en falsk enhet à la Bismarck och föreslog i stället ett större mått av au-

tonomi. 1880 återvände André Léo till Paris, där hon sedan levde obemärkt arbetande på sitt skönlitterära författarskap. Hon avled år 1900 och ligger nu begravd på kyrkogården i Auteuil.

André Léo är en kvinnlig socialist som vi idag har all anledning att läsa och lära känna; inte minst för den pedagogiska ambition som ligger bakom hennes texter. André Léo förstod hur viktigt det var att vinna även bönderna och lantarbetarna för Kommunens ideal, att i den politiska kampen inte utgå från önsketänkande utan från de faktiska realiteterna, att inte alltför snabbt stämpla människor som efterblivna och reaktionära bara för att de inte nått lika långt i politisk medvetenhet som en själv och – kanske mest avgörande av allt – att erkänna kvinnan som människans verkliga jämlike. André Léos ledstjärna var att "tjåna folket". Hon skilde sig från många av sina manliga kamrater i den socialistiska rörelsen i det att hon till folket också hänförde kvinnorna.

Källa:

André Léo, *une journaliste de la Commune*, *Le Lérôt reveur*, numéro 44, mars 1987.

Revolution utan kvinnor

av André Léo

Vet ni, general Dombrowski, hur revolutionen den 18 mars gick till?

Det var kvinnorna som gjorde den.

Tidigt på morgonen hade linjetrupper dirigerats till Montmartre. Den lilla gruppen nationalgardister som bevakade kanonerna på Place Saint-Pierre hade blivit överrumplade och lämnat ifrån sig kanonerna utan hinder fördes dessa ner till Paris. Nationalgardet som saknade både befäl och order vacklade inför utsikten av en öppen attack. Ytterligare några hjulvarv och ni, medborgare Dombrowski, skulle aldrig ha blivit general under Kommunen.

Men då samlade sig kvinnorna, Montmartres medborgarinnor, i stora skaror på Place de l'Abbaye, tog tag i hästarnas betsel, omringade soldaterna och sade till dem:

— Hör nu på! Ni tjänar folkets fiender, fast ni är folkets söner! Är ni inte trötta på att vara redskap åt era egna förtryckare? Skäms ni inte över att tjäna uslingar?

Allra först stod soldaterna stilla, rädda att sära kvinnorna och krossa barnen som klamrade sig fast vid kanonernas hjul, men sedan började de första förebräelsernas innebörd och satte bösskolvarna i rörelse. Folket utstötte glädjeryten: proletärerna

som skiljts åt genom olika namn och kläddräkt förstod äntligen varandra, återfann äntligen varandra. Ingen armé, följaktligen inget tyranni. Soldater och nationalgardister omfamnade varandra. Man ställde tillbaka kanonerna från den stund som fylld förtröstan, entusiasm och ett okuvligt mod de sinnen som ett ögonblick tidigare varit villrådiga. Revolutionen var ett faktum.

Framför allt tack vare kvinnorna. Det är bäst att tillstå det, och jag upprepar det för er, medborgare Dombrowski, — ni, *övergendar* som från era förposter jagar bort de kvinnor som är tillräckligt hängivna *Revolutionens sak* för att vilja offra sitt liv för den.

Man borde dock tänka efter en smula: är det möjligt att göra Revolution utan kvinnor?

I åttio år har man nu försökt och ännu inte lyckats.

Den första Revolutionen tillerkände visserligen kvinnorna titeln medborgare, men inte några rättigheter. Revolutionen lämnade dem uteslagna från friheten och från jämlikheten.

Förskjutna av Revolutionen återvände kvinnorna till katolicismen och bildade, under inflytande därav, denna väldiga, reaktionära massa genompyrd av det förgångnas andedräkt som kväver Revolutionen varje gång den vill födas på nytt.

När skall detta få ett slut? När kommer republikanerna att bli så kloka, att de förstår att kvinnorna utgör en förutsättning för Revolutionen, och därför börjar tjäna deras intressen?

De begär att kvinnan inte längre skall vandra under prästernas ok samtidigt missgär det dem att se henne som fritänkare. — De vill gärna att hon inte arbetar mot dem, men de avböjer hennes medverkan så snart hon vill handla.

Hur kan detta komma sig?

Det skall jag säga er:

Det beror på att många republikaner — jag talar nu inte om verkliga sådana — har avsett Kejsaren och Gud fader . . . enbart för att sätta sig själva i deras ställe.

Och då behöver de, i denna position, naturligtvis undersåtar, åtminstone kvinnliga sådana. Kvinnan bör inte längre lyda prästerna; men hon bör heller inte resa sig mer än tidigare. Hon skall förbli neutral och passiv, under mannens ledning, hon skall bara byta biktfader.

Nåväl, denna uträkning har inte en chans.

Gud har i detta avseende en väldig fördel framför mannen, han förblir okänd det är det som tillåter honom att vara ideal.

Å andra sidan fördömer religionen förnuftet och förbjuder kunskapen. Det är verkligen enkelt, rationellt och klart det är en cirkel man inte kan ta sig ur, när man väl hamnat där — så framman man inte bryter cirkeln.

Men Revolutionen och det nya tänkandet kan tvärtom bara existera om man brukar förnuftet och friheten och i alla frågor eftersträvar sanning och rättvisa. Här är det inte längre fråga om en cirkel utan om en rät linje som pekar mot oändligheten.

Var bör man stanna på denna väg? Var skall man sätta gränsmärket som den eller den sökande anden inte får överskrida? Vem har för övrigt rätt att dra en sådan gräns?

Revolutionen innebär, det måste alla tillstå, frihet och ansvar för varje mänsklig varelse, utan företrädesrätt för någon med avseende på ras eller kön.

Kvinnorna kommer att överge den gamla tron endast om de med glöd får omfatta den nya. De vill inte och kan inte vara neutrala. Det är därför nödvändigt att välja: fiendlighet eller tillgivenhet. Några starker och övertygade kvinnor, som inte bryr sig om hindren, framhårdar utan tvivel

trots den motvilja som möter dem men sådana varelser är trots allt sällsynta. De flesta mänskliga individer övertygas framför allt av praktiken och de avskräcks av orättan.

Men vem är det då som lider mest under nuvarande kris, av höga matpriser och fabriksstängningar? — Kvinnan och framför allt den isolerade kvinnan, som den nya regimen bryr sig lika lite om som de gamla regimerna tidigare gjorde.

Vem är det som, åtminstone på kort sikt, inte har någonting att vinna på Revolutionens seger? Återigen kvinnan. Det är mannens befrielse Revolutionen handlar om, inte hennes.

Och när hon, driven av den höga instinkt som under detta århundrade lyckligtvis vänder allas hjärtan mot friheten, trots allt erbjuder denna Revolution hela sin tillgivenhet, avvisar man henne med hån och förakt! . . .

— Man skulle, ur en viss synvinkel, kunna beskriva utvecklingen alltsedan 89 under titeln: *Historien om den revolutionära rörelsens inkonsekvens*. — Frågan om kvinnorna skulle där utgöra det tjockaste kapitlet och man skulle där få se hur denna rörelse burit sig åt för att driva hälften av sina trupper över till fiendesidan, fastän denna hälft inte önskade något hellre än att få vandra och kämpa tillsammans med den övriga rörelsen.

(La Sociale 8 maj 1871)

Övers. Margareta Zetterström

ORDFÖRKLARINGAR

Dombrowski: officer av polskt ursprung, en av Kommunens militära ledare, dödad under försvaret av Montmartre. Thiers, bourgeoisin och det andra kejsardömet hade i ett sträck bedragit Polen genom högljudda löften om hjälp, medan de i verkligheten förrådade det till Ryssland och gick

Rysslands smutsiga ärenden. Kommunen

hedrade Polens hjältemodiga söner genom att ställa dem i spetsen för Paris försvar.

Revolutionen den 18 mars: När det franska kejsardömet, till följd av 1870 års krig, störtade samman och republik åter utropades skedde det i ett av preussiska trupper omringat Paris. Det "koppel karriärsugna advokater" med Thiers i spetsen som nu grep makten tolererades av Paris' arbetare "endast på det uttryckliga villkoret att denna statsmakt uteslutande skulle fungera för det nationella försvarets sak". När Paris kapitulerat den 28 januari 1871 behöll nationalgardet, som till största delen bestod av proletärer, alla sina vapen och kanoner. Paris' beväpnade arbetare ingav de preussiska trupperna en sådan respekt att dessa aldrig drog in i den franska huvudstaden. Men nationalgardet skrämdes inte blott den yttre fienden utan också Thiers, den nya regeringens ledare. "Paris i vapen betydde revolutionen i vapen. En seger för Paris över den preussiska angräparen hade varit detsamma som en seger för den franske arbetaren över den franske kapitalisten och hans parasiter i staten. I denna konflikt mellan nationell plikt och klassintresse tvekade det nationella försvarets regering inte ett ögonblick — den förvandlade sig till det nationella förrädets regering." Det var den 18 mars som Thiers sålunda gick till aktion. Linjetrupperna sändes ut "på ett nattligt rövartåg mot Montmartre för att där genom överrumpling lägga beslag på nationalgardets artilleri". Aktionen misslyckades, trupperna förbrödrade sig med Paris' befolkning, av de 300.000 nationalgardisterna slöt blott 300 upp bakom Thiers. "Den ärorika arbetarrevolutionen av den 18 mars" var ett faktum.

Citaten i ordförklaringarna är hämtade ur Karl Marx, *Pariskommunen*, Arbetarkultur 1969.

Inbördeskriget

av André Léo

"Den 17 juni 1871 utfärdas häktningsorder mot André Léo, som håller sig gömd hos en vän i stadsdelen Montmartre. Léo lyckas dock undkomma Versailles' repression och samman med Benoît Malon fly till Schweiz där hon omedelbart återupptar kampen och skriftställarskapet. Den 25-29 september 1871 håller *La Ligue de la Paix et de la Liberté* (Förbundet för Fred och Frihet) sin femte kongress i Lausanne. Till kongressen inbjuds André Léo och hon garanteras därvid "hel och full frihet att delta i diskussionerna". I denna inbjudan, ställd även till andra landsflyktiga (Paule Minck, Gaillard den äldre, Louis Marchand, Adolphe Clémence), ser hon en möjlighet att göra sanningen känd. Hennes tal *La guerre sociale* (Inbördeskriget) är kanske det första stora offentliga försvarstale för Kommunen hållet av en av dess egna medlemmar. Knappt två månader efter den blodiga veckans slut anklagar André Léo med kraft Versailles-männan för de brott som de söker tillskriva kommunarderna." (Tidskriften *La Commune*)

Mina damer och herrar!

När Förbundet för Fred och Frihet bildades 1867 var det i Europa, och framför allt i Frankrike, ett uttryck för en mycket moralisk och mycket berättigad opinion. Man hade till sin förvåning funnit krigslagar i de civiliserade (så kallar de åtminstone sig

själva) nationernas lagstiftning. Man upprördes över de hot och krigslarm som tid efter annan gjorde sig gällande i furstehovens politik och störde det offentliga livets angelägenheter. Det fanns då, bland litteratörer och publicister, ett slags kampanj som ert förbund hjälpte till att stärka och förlänga genklängen av. Förbundet visade sig samtidigt vara en proteströrelse mot dessa imperialistiska och furstliga makter som förfogar över människornas liv och som bara tar hänsyn till sig själva och sina egna monstruösa planer. Det var dessa makter som trots era insatser, trots all opinion, drev fram 1870 års krig. Monarkerna är omöjliga att omvända. Som tur är förhåller det sig inte så med den allmänna opinionen. Den hade förstätt. Medvetandet om krigets olyckor och krigets vansinne hade t.o.m. snabbt spritt sig bland folket och detta medvetande förklarar mycket av den bestörtning, den upprördhet som krigsförklaringen av den 15 juli förorsakade i Frankrike. Man kan med fog påstå, och det kan även ni skriva under på: krigen som falskeligen kallas nationella är inget annat än monarkernas krig. Kriget och monarkin hör ihop. De lever tillsammans och de kommer att dö tillsammans.

Ert förbund är republikanskt. På den punkten tvekar ni inte och er uppfattning, lika väl som er handling, är här tydligt utmejslad.

Men det finns ett annat krig som ni inte alls har funderat på och som överträffar det andra i fråga om förödelse och häftighet. Jag talar om inbördeskriget.

Det existerar i Frankrike alltsedan 1848 men många envisas med att inte se det. Hur många av dem som slagit dövsörat till har idag hört kanonerna i Paris och Versailles? Och alla dessa arkebuseringar i parkerna, på kyrkogårdarna, på de obebyggda tomtorna och i byarna runtom Paris? — Hur många av dem som blundar har sett alla dessa vagnslaster med kadaver som fraktades bort, först på dagen, sedan om

natten dessa fångar, män, kvinnor, barn, som fördes till döden i hundratals, under plutonseld eller kulsprutebeskjutning? Och dessa långa rader av olyckliga, besegrade, söndertrasade som man till skam för mänskligheten skymfades, som man slog, som man tvingade krypa på knäna på vägen till Versailles? Vem hör i sitt hjärta (åtminstone av dem som inget har) skriket från dessa 40.000 som bortförts utan dom och som lever sammanpackade sedan fyra månader, sex månader, på prämar i våra hamnar.

Över dessa hemskheter har man, som

ANDRÉ LÉO

skylande slöjor, för att bekämpa sanningen hopat alla de ord språket ställer till frasmakarnas förfogande. Eftersom man är så till den grad skyldig har man kommit med desto flera anklagelser. Man har skrikit i högan sky för att inte sanningen skall höras. Sedan fyra månader, och framför allt under de två första månaderna, har förtälet flödat ymnigt i alla dessa giftiga blad som med nedgrigheter överöser den sak de stödjare. Och de andra har slagna av skräck, under terrorm som rådde, fegt och utan att undersöka hur saken förhåller sig upprepat dessa anklagelser och detta förtä. Man har kallat de mördade mördare, de bestulna tjuvar, offren bödlar.

Jag vet vad som kan anföras mot Kommunen. Mer än någon annan har jag beklagat och förbannat blindheten hos dessa män — jag talar om majoriteten — vars dumhet och oförmåga ledde till att den allra som ädlaste sak gick förlorad. Vilket lidande att dag för dag se denna sak förstås! Men idag har harmen övergått i medlidande. Kommunens försyndelser måste jag, alltsedan maj, anstränga mig för att återkalla i minnet. De har totalt överskuggats av det övermått av brott som därefter begåtts. Ett sådant överflöd av nidsingsdåd har följt på Kommunens fel att dessa i jämförelse därmed har blivit hedervärda.

Tillåt mig, för att bemöta de tvivel som många troligen hyser i denna fråga, att så kortfattat som möjligt belysa de båda parternas handlingar. Ty enligt min mening måste ni ta ställning i detta fruktansvärda drama som inte är avslutat, som inte kommer att vara slut på länge än och som inte tillåter någon att vara neutral. Ni kan inte kalla er Förbundet för Fred och Frihet och samtidigt förbli likgiltiga inför dessa massaker och våldshandlingar.

Vad är revolutionärerna i Paris anklagade för? För plundring, för mord, för uppror.

Plundringen, denna plundring av hus i Paris under Kommunen, den är ett förtal signerat Thiers som spritts i tusentals exemplar med hjälp av franskt kapital i syfte att lura Frankrike. Det förekom aldrig någon plundring. Vissa tvivelaktiga ekonomiska åtgärder företogs, låt gå för det, kanske dock mindre tvivelaktiga än de som bär herr Pouyer-Quertiers signatur men de godtyckliga konfiskationer som ägde rum blev genast klandrade och gottgjorda, och ordning — jag talar om verklig ordning, om sådan ordning som på samma gång innebär säkerhet och anständighet, en ordning helt olik överflödets, despotismens och omåttlighetens ordning, en ordning helt olik den ordning a la Warszawa som nu härskar i Paris — en sådan verklig ordning rådde faktiskt under dessa två månader då Paris var i de fattigas händer. De som bodde där vet det. Om det här och där förekom undantag var dessa i så fall sällsynta. Endast prästerna var personligen föremål för beklagensvärd förföljelse — jag försöker inte ursäktat allt, jag säger sanningen och jag gör jämförelser. — Visserligen kommer att berättas för er om faror som de utsattes för. Utfråga dem noga: de var bara offer för sin egen förskräckelse. Låt dem visa upp sina skador. . .

Hur många oberoende andar har frågat sig: När segrarna ensamma har ordet, när de besegrade inte kan anföra någonting, inte förneka någonting, är det då rätt och rimligt att hålla inne med sin mening?

Hur många människor har velat betviva dessa smådelar och anklagelser som de officiella tidningarna spritt ut i mängd och som hatiskt upprepats av de andra tidningarna, anklagelser riktade mot Kommunens människor och deras gärningar och mot alla dem som allmänt tagit ställning för revolutionen och Kommunen? Nåväl, jag ber att få anföra två händelser som exempel

och även om de är av alltför personlig karaktär, någonting som jag skulle ha försökt undvika vid varje annat tillfälle, anför jag dem ändå, av det skälet att ett vittnesmål är mer övertygande ju mer direkt det är:

I besvikelsen över att jag häktats, förhört och sedan släppts utan att jag i mitt säkra gömställe någonsin upphörde att vara fri. . . dristade sig en tidning, vars namn jag av blygsel avstår från att uttala, att tillsammans med utdrag ur artiklar skrivna av mig blanda rader, som de likaledes undertecknat med mitt namn, där de låter mig vädja till Kommunen. . . om arkebuseringar. – Man påstod därtill att jag höll tal vid störtandet av obeliskerna och att jag efter detta tal blev buren i triumf, fastän jag i verkligheten inte ens satte min fot på Place Vendôme och endast hade beklaganden till övers för sådana destruktiva barnsligheter.

Låt mig nu övergå till exempel nummer två: Jag får i brev underrättelse om att en av våra vänner anlänt till Schweiz. Tre dagar senare skriver *Paris-Journal* att samma person just blivit arresterad i ett syndens hus och fogar till denna berättelse några skamlösa ord som, enligt tidningen, uttalats av *denne kommunard*.

Dessa två exempel som jag försäkrar är fullständigt sanna, säger de er inte vad man bör tro om resten? Och sådana handlingar utförda med regeringsgaranti och av regeringen själv, bevisar de inte existensen av en sammanslutning förmögen att begå alla tänkbara nidingsdåd och brott för att nå sitt mål? Bevisar inte detta existensen av en plan som fullföljts under stor samordning och som har sin lösning och sina förberedda roller? . . .

Hur många åtgärder vidtogs inte, från alla Frankrikes hörn, för att avvärja detta ödesdigra krig och för att rädda Paris! Så många deputationer! Så många försök! Så många förslag till förlikning! Så många

vädjanden! Kommunen aktade sig noga för att tilldela sig själv en fördelaktig roll genom öppet samtycke men Kommunen vägrade heller inte någonting, eftersom det aldrig gjordes någon eftergift från Versailles' sida. När herr Thiers uttalade sitt *Non possumus* var det som om själveste påven hade talat. Man borde ha frågat honom: Tänker ni acceptera det här? och det där? Men han ville bara en sak, just det som ansträngningarna gick ut på att förhindra: utrota alla demokrater och krossa Paris.

Och han lyckades! Denna lögnens, mordets och monarkins komplott lyckades. Vägarna till tronen är nu röjda. Friheten har återfått sina kedjor tanken sina handbojor ytterligare en gång är allt, tack vare skräcken, tillåtet för dem som har makten. Staden som var världens huvudstad och som inte längre ens är Frankrikes huvudstad har förlorat sina medborgare men i stället återfunnit sina snobbar och sina kurtisaner. Allt vad staden ägde av ädelt blod har runnit i dess rännstenar och – bokstavligen talat – färgat Seine's vatten rött för att revolutionens Paris åter skulle bli maktens Paris förvandlade man under åtta dagar och åtta nätter huvudstaden till ett enda väldig slakthus!

Jag har sett dessa dagar av blod jag har under dessa fasansfulla nätter hört ljudet av skottsalvor från plutonerna och smattor av kulsprutor jag har mottagit bekännelser skrivna av mördarna själva mitt i deras vilda glädje och aldrig någonsin kommer den känsla av upprördhet som väckts i mig att stillna! Så länge jag lever kommer jag överallt där jag kan göra mig hörd att vitna mot detta monstruösa förkroppsligande av egoismen, av hyckleriet och av grymheten vilket accepteras av de gängse idioterna under namn av *ordningens parti* och som bakom denna sociala fasad fräckt hyser sina spelhålor, sina mör-

darnästen och bordeller.

Och man talar ännu om 93! Det röda spöket, helt i trasor, tjänar ännu som fladdrande fågelskrämma! Vad var denna det förra århundradets röda terror, den enda som förekommit (ty demokratin uppger sig inte längre så), vad var denna ödesdigra kris, som framkallades av hungern och faran, i jämförelse med trikolorens skräckvälden, vilka fortfarande tilltar i ursinne och intensitet och av vilka 71 års terrior är det mest fasansfulla? Vilken månad under 1793 går upp emot denna blodiga vecka, under vilken 12.000 människolik – enligt deras egna tidningar – översållade marken i Paris? 93 räckte fångelserna till idag måste de nyttja Versailles' slätter och prämar i hamnarna. Trikolorens terror överträffar giljotinen genom kulsprutans oerhörda överlägsenhet och genom den skillnad i ondska som trots allt existerar mellan en överlagd handling och en handling utförd i häftigt vredesmod. Giljotinen dödade åtminstone bara i dagsljus och utsläkte bara ett liv åt gången. Idag däremot har de dödat först i åtta dagar och åtta nätter sedan endast nattetid under ytterligare en månad. Två trovärdiga personer, som bor nära Luxembourg fastän på olika sidor, har försäkrat mig att de ännu natten till den 6 juli hörde de spöklika knallarna.

Hur jag än anstränger mig kan jag inte upptäcka mer än 64 människor som blivit offer för Kommunen – om man nu envisas med att tillskriva Kommunen den avrättning av gisslan som Kommunen aldrig gav order om – men för den andra sidans illgärningar däremot, enligt den lägsta siffran, 15.000 offer – många säger 20.000. – Vem kan exakt uppskatta de dödas antal under ett tygellöst slaktande, i en massaker utan domslut där hela ordningen mer eller mindre bestäms av soldatens druckenheter eller officerens politiska raseri?

Fråga de familjer som förgäves söker en försvunnen fader, broder eller son vars dödsattester de aldrig kommer att få se.

När man begrundar sådana fakta och när man ser förkastelsesdomen häftas. . . vid vilka? vid offren! då blir man förvirrad och man frågar sig vad detta skämt om kallast opinion och mänskligt samvete är för någonting? Ja, det är verkligen mördarna som anklagar! Världen är fylld endast av deras skrik! Och offren förvägrar man, med hänvisning till den kränkta moralen och den heliga blygsamheten, till och med rätten till asyl! – Vari består då denna moral? Vad innebär denna rättvisa? Vad har det blivit av ordens mening? Världen av idag säger sig vara skeptisk detta århundrade påstår sig vara klenroget och ändå sätter man tilltro till Thiers tårar! till Jules Favres förtrytelse! till bödlarnas medkänsla och förfalskarnas eder! Varför inte lika gärna till Louis Bonapartes heder?

Ack, skall då denna olyckliga mänsklighets politiska gärning aldrig förändras annat än till namnet?

Mina herrar, ni som här representerar de upplysta klassernas förnuftiga tankande, ni som tror på freden, ni som tror på friheten och följaktligen på det mänskliga samvetet, det är er plikt att protestera mot dylika brott. Att låsas som om ni inte såg brotten när dessa översvämmar hela samhället och när landet, där ni nu befinner er, är översälat med överlevande från detta skeppsbrott, det skulle vara alltför en faldigt och alltför falskt och det är, jag upprepar det, er plikt att inte blunda. Ni är Förbundet för fred, och man dödar! och de avbrutna arkebuseringarna börjar på nytt. . . i Marseille. . . snart också i Versailles. Förut skedde arkebuseringarna utan dom nu spelar man upp en parodi på rättvisa men det är alltså segnarna som avrättar de besegrade. Ni är Förbundet för

frihet, och 40 000 människor sitter nu sammanpackade i lastrum alla friheter kränks nu på nytt skräckväldet råder sedan fyra månader i Paris! Det är det gamla barbariet som den nya världens alla drifter åter för till seger. Ni måste protestera mot detta barbari och i mänsklighetens namn bannlysa dessa sällar som mördar och landsförrislar.

Ty ni är inte, ens om man nu bortser från friheten, sådana som sätter likhetstecken mellan fred och tystnad, och ni vet vad en dylik regim förbereder och att det inte är fråga om fred. Det är inte fredsgärningar som 1800-talets mänsklighet erfar utan snarare framstegsfientlighet, undertryckande av friheten, vägran att tillfredsställa nya behov. Och allt detta tjänar bara, det vet ni mycket väl, till att förbereda nya krig, fruktansvärda inbördeskrig likt det som nyligen ägt rum. . . .

Efter att ha blivit bryskt avbruten av en viss del av publiken kunde jag, sedan tystnaden åter lägrat sig, återuppta mitt tal men blev då av kongressens ordförande förbjuden att fortsätta.

Jag hade, av en av kommitténs medlemmar, inbjudits att delta i denna Kongress för fred och frihet och jag hade därvid *garanterats hel och full ytrandefrihet*, och inte bara jag själv för resten utan också mina väner i *Internationalen och Kommunnerna*. I denna inbjudan som ställts till människor i landsflykt hade jag sett en uppriktig önskan att lära känna sanningen och att sprida ljus över densamma.

Ändå har, i denna församling som tagit sig an vår epoks mest väsentliga och brännande frågor och som förklarar sig vilja föra en politik i moralens namn, ett vittne framtogs ordet, ett vittne vars uppriktighet ingen har rätt att bestrida, och detta i den fråga som just nu är den mest väsentliga av alla och som kan få de största moraliska

liska, sociala och politiska konsekvenser.

Under vilken förevändning skedd det? Att talaren inte höll sig till ämnet. Men på dagordningen står den sociala frågan; och att inför Kongressen för fred och frihet då tala om inbördeskriget och dess fasor, om de ogärningar och brott som de begår vilka idag för krig och som för framtiden förbereder nya krig, skulle det inte höra till ämnet!

Vad lägger då denna fredskongress för betydelse i ordet krig? Är krig inte blod som spills, våld som utövas av en människa mot en annan människa, kort och gott, mord och dödande? Ändå skulle inbördeskriget inte vara ett krig! – När det i själva verket är det allra hårdaste och grymmaste krig! Hur kan då denna kongress vågra befatta sig med denna fråga, när man i fredens, moralens och rättvisans namn kommer för att vädja om ett ställningstagande?

Den liberala borgerligheten begär ett stort och grymt fel om den tror att man genom att blunda för så oerhörda och allvarliga fakta kan undfly konsekvenserna och åt sig själv ändå bevara något mått av inflytande och anseende. Om man åberopar moralen och sedan säger: Detta brott angår oss inte, eftersom det är allvarligt om man vill påverka politiken men bara bryr sig om teorin, om man dyrkar friheten men förvägrar den att tala som begär det, – vilka seriösa resultat kan man då smickra sig med att uppnå?

Bourgeoisien har pennan, ordet, inflytandet. Den kunde göra sig till tolk för det mördade, förtryckta och besegrade folkets krav. Därigenom hade den blott fört rättvisans talan.

Jag kom till denna kongress full av hopp jag lämnade den djupt nedstämd. Vad skall man i fortsättningen svara dem som talar om förutfattade meningar och ifrågasätter allt ärligt uppsåt? Hur skall man motverka en allt tydligare söndring, när

endast endräkt skulle kunna avvärja den oerhörda kris som, förr eller senare, i förnufts och rättvisans ställe, kommer att bli problemets lösning? För människor bundna till borgerligheten väger det de kallar anständighet och god ton tyngre än alla principer. De lever av att kompromissa måtte de bara inte dö av det också!

Övers. Margareta Zetterström

ORDFÖRKLARINGAR

La Ligue de la Paix et de la Liberté: eg. Internationalella förbundet för fred och frihet; den första internationella fredsorganisationen bildad i Paris hösten 1867 av Camille Lemonnier, Victor Hugo, Garibaldi, Stuart Mill m.fl.

Krigsförklaringen av den 15 juli: Louis Bonapartes krig mot Preussen väckte i Frankrike ingen som helst entusiasm när det offentligt kungjordes av den lagstiftande församlingen den 15 juli 1870 "t.o.m. Thiers brännmärkte kriget som 'avskyvärt'. Alla tidningar i Paris fördömde det och underligt nog instämde provinspressen nästan utan protester"; vad Louis Bonaparte åstadkom var bara att det andra kejsardömet desto snabbare gick i graven

Thiers, Adolphe (1797–1877): fransk historiker och statsman urspr. advokat i Aix-en-Provence ärelysten och maktgalen avancerade snabbt under Ludvig Filip 1863 deputerad och ledare för oppositionen ansågs sedan kejsardömet störtats "självskrivnen" som regeringschef "en mästare i statsbedrägeri, en menedens och förtärets virtuös, fullfjädrad i alla nedriga krigslister, lömska knep och gemena trolösheter i den parlamentariska partikampen, alltid beredd att, om han avsattes från sitt ämbete, tända en revolution och att kväva den i blod så snart han tagit hand om statsrodret, med klassfördomar i stället

för idéer, med fåfänga i stället för hjärta, lika skändlig i sitt privatliv som nedrig i sitt offentliga liv"

Pouyer-Quertier, Auguste (1820–91): fransk politiker, ägare till ett bomullsspinneri i Rouen utnämndes till finansminister under Thiers i februari 1871 skickades samman med Jules Favre till Frankfurt för fredsunderhandlingar med Bismarck (vilken som freds villkor krävde att Kommunen skulle krossas) införde rader av nya skatter och bekämpade frenetiskt frihandeln ryktbar som talare, frossare och drinkare utgick som politiker från sina intressen som fabriksägare

Störtandet av obelisk: den 16 maj 1871 störtades, efter beslut av Kommunen, Napoleons segerkolonn på Place Vendôme (invid 1810) såsom varande "en sinnbild för chauvinismen och folkens uppvigling mot varandra"

Non possumus: vi kunna icke (latin) påven Clemens VII:s avböjande svar till Henrik VIII av England när denne begärde skilsmässa från Katarina av Aragonien

Ordningens parti: "en koalition av alla fraktioner och grupper inom de exploaterande klasserna i deras nu öppet proklamerade motsättning till de producerande klasserna"

Favre, Jules (1809–80): fransk politiker urspr. advokat; från september 1870 utrikesminister under Thiers undertecknade fredsfördraget med Bismarck såg arbetarna i Paris – inte de preussiska soldaterna – som det övergripande hotet

Citaten i ordförklaringarna är hämtade från Karl Marx, *Pariskommunen*, Arbetarkultur 1969.

När breven kom

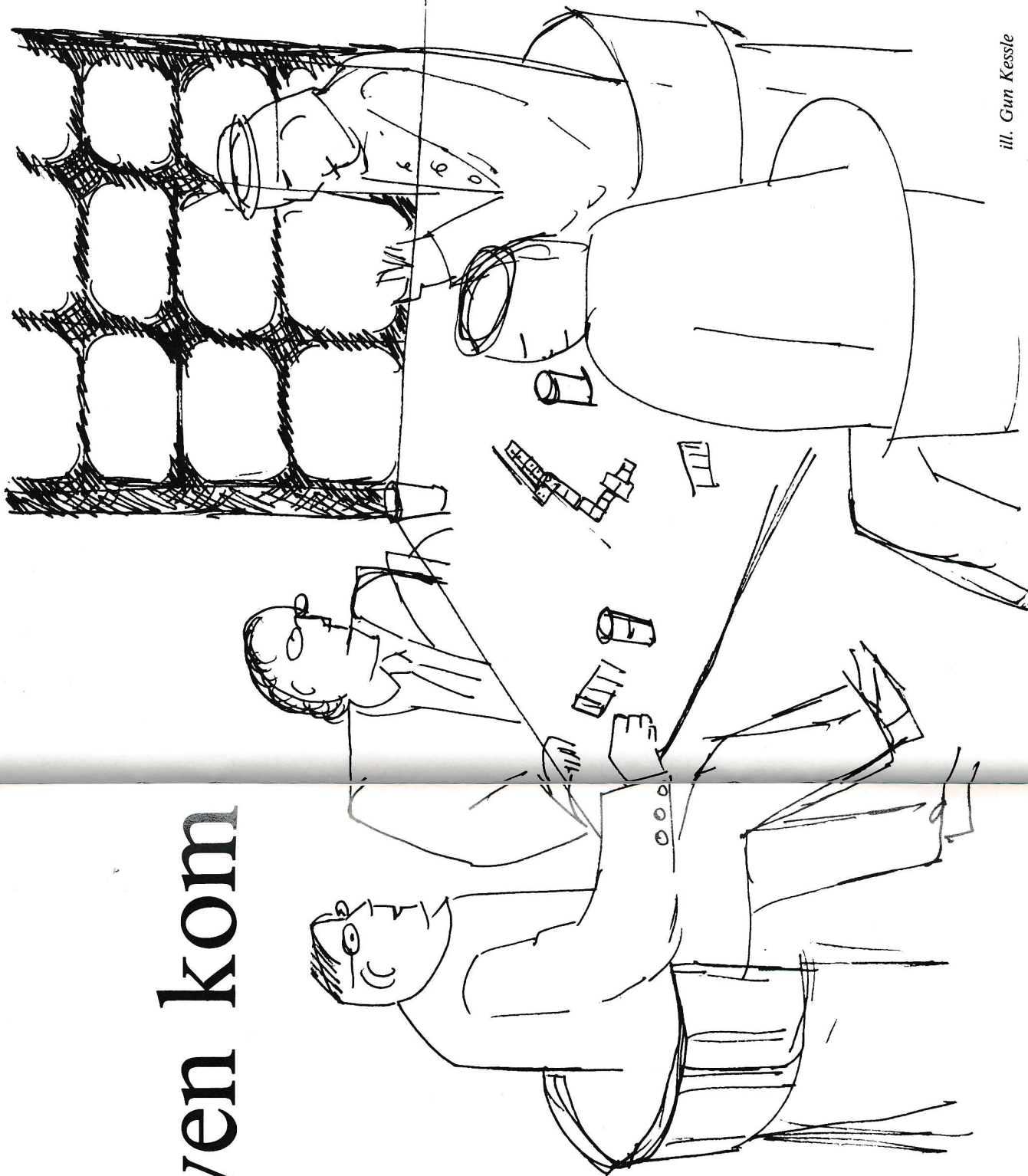
Av Jan Myrdal

Jan Myrdal
Lista de Correos
NERJA (Malaga) ESPANA

Det kommer inga brev. Det har inte kommit något på flera veckor. Vi hör postbussen nere på Malagavägen vid fyrtiden. Då säger vi:

— Idag blir det säkert post!
Vi räknar datum och lägger till betänketid och får fram en bindande logisk kedja som bevisar att idag, just idag måste det bli brev. Men det kommer inga brev. Situationen börjar bli allvarig. Pengarna kan ju ta slut. Årligt talat är de redan slut. Vi lever på gott rykte och kredit.

Vi tittar på varandra. Lite misstroagna. Vem vet egentligen om inte han där har en skum ådra. Brevpyroman. Han kanske samlar på brev och eldar med dem om näterna. Brevsmusslare. Därför går vi ner till byn alla tre om eftermiddagarna. Går bredvid varandra i solhettan. Dammet ryker om espadrillerna och vi väntar länge

ill. Gun Kessle

ka postverket. Någon som sänder all vår post till Jan Mayen eller något annat långt bort beläget och svåråtkomligt ställe. Eller — vilket vore värre än något — att ingen skriver till oss längre.

Det enda tröstande med den tanken är att man blir så vek om hjärtat av självömkan och övergivenhet att man blir riktigt glad.

På kvällen spelar vi domino och jag vinner 20 centimos, 2 1/2 öre, det är pengar det med. Inte räcker det till porto, men i varje fall kan man få cigarettändaren fylld.

Grafikern säger nästa dag:

— Det börjar bli lite knapert med pengar.

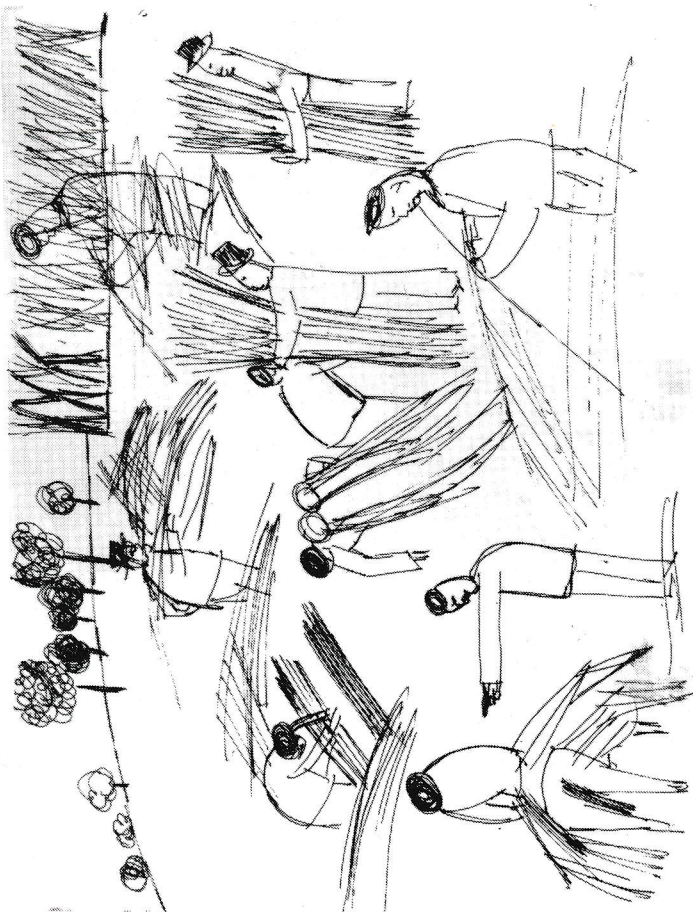
Det sägs rakt ut i luften och ingen reagerar särskilt. Då pekar grafikern rakt på mig och säger:

— Du som skriver och har skrivmaskin och allting, varför skriver du inte om biterljuv kärlek. Jag försöker förklara mig. Men nu tittar alla förebrående på mig. Jag undanhåller gemenskapen mina talanger. Knappt nog gör jag rätt för mig.

Jag skriver om en pubertetspojke. Det började soligt och bra, nu blir det allt dystrare och dystrare dag för dag.

— Ska han dränka sig på slutet? frågar målaren intresserat.

— Skriv om vackra lyckliga människor som har det bra och trivs med livet, säger grafikern.

framför poststationens lilla lucka. Sen säger den mustaschprydda postexpeditören:

— Nada.

Han slår ut med armarna och vaggar beklagande med huvudet. Vi frågar:

— Inga brev?

— Ingen rekommenderat?

— Inget korsband?

Då ler han vänligt och säger åter:

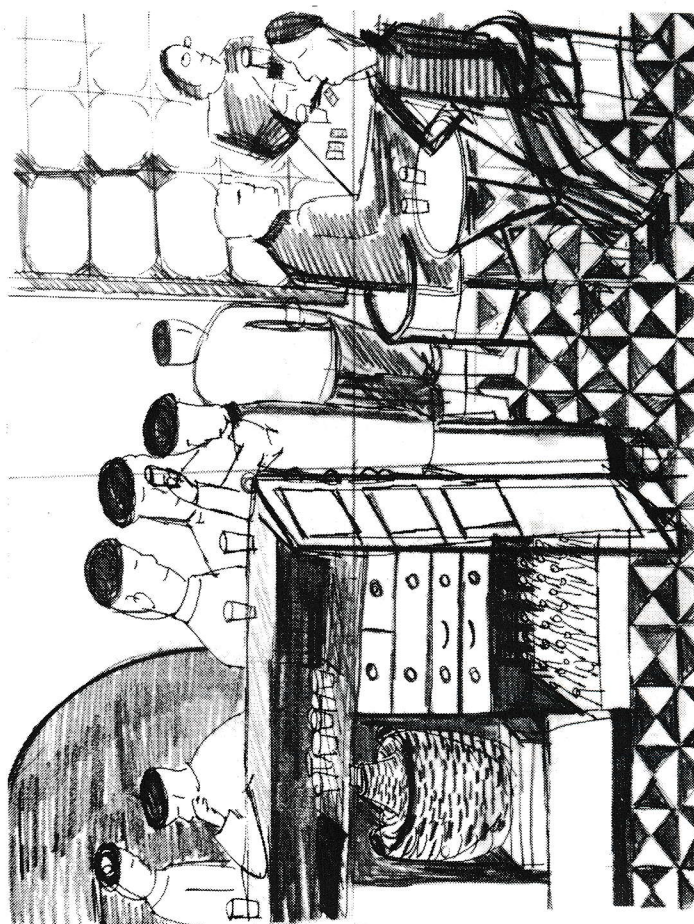
— Nada.

Och han tror att det är en vänlig ceremoni. Men det är det inte. Det är ren och skär misstro. Vi stirrar förbi hans huvud och bakom honom ligger travar med brev. Brev som gulnar av ålder. Särskilt ett vet jag är mitt. Det har legat där sex veckor. Det är ett stort flygpostbrev. Jag pekar på det och ber att få se på det och postexpeditören bjuder på en cigarett. Han är en snäll man men i själ och hjärta är vi över-

tygade om att han är brevsamlare. En undanhållare av korrespondens, en försenare av nyheter.

Vi är dystra och går gatan upp mot Martins bar. Den ligger vid stora vägen och när man står vid bardisken kan man se nationalitetsbokstäverna på bilarna som passerar. Det har hänt flera gånger att det har åkt svenska bilar på vägen. Två gånger. Ibland undrar vi om de inte har post med sig till oss. Kurirer som tappat adressen och kör förbi. Vi står vid baren och dricker vitt vin. Till det får vi bläckfisk som tapas. Vi svär. På svenska. Sen börjar vi diskutera om våra beräkningar kan ha slagit fel. Det kanske blir först i morgon som breven kommer.

Eller censuren kanske stoppar alla våra brev i en stor säck. Det kan också vara möjligt att vi har en hemlig fiende i svens-

Det går illa för min pubertetspojke. För varje dag som brev uteblir träffas han av allt grymmare ödet slag. Varje stackare har sin stackare. Och min kan åtminstone inte säga emot.

— Jag går ner till posten, säger jag.
— Vi går med, säger de. För vi litar inte på varandra längre.

Vi går tysta ända till dess vi kommer till den stora bevakningsrännan, då säger grafikern:

— Du har inte skrivit en novell på tre veckor, eller hur?

Och det är det ju inte mycket att svara på. Mitt enda försvar är att jag planlägger en pubertetsbok så koncentrerat dyster och så genomfört trist att jag är viss om att den kommer att slå varje rekord.

— Hm, säger målaren och sen säger vi inget mer förrän vi står i postkön och väntar på att luckan ska öppnas.

— Har ni tänkt på, säger grafikern då, att när checken kommer har vi inte råd att åka in alla tre till Malaga för att lösa ut den.

Inte heller det är mycket att säga om. Vi har tänkt på det. Jag anser vi bör spela tji och tre om vem som ska få resa. Målaren tror mera på domino. Han är skicklig på domino.

Inte heller idag är det brev. Utanför baren diskuterar vi om vår nya stränga spar-samhetsgiv innebär att vi inte längre ska gå till Martins för ett glas vin efter post-gången. Jag tycker inte vi ska gå in. Vi har ju ont om pengar. Å andra sidan fram-håller målaren att just detta att plötsligt upphöra att besöka baren efter att ha gått där dagligen i två månader kan verka stö-rande på krediten. Och utan kredit skulle vi inte kunna leva länge nog för att checken skulle hinna fram.

— Medan gräset växer dör kon, säger grafikern.
Och det tycker vi alla är klokt. Vi går in och tar varsin vitvin. Det kostar ju bara tolv öre glaset.

Hemvägen är tryckande varm och vi svettas. Högt uppe på bergen syns ännu vi-

ta fläckar som kanske är snö. Det rasslar i sockerrören. Man gallrar.

På kvällen diskuterar vi åter postväsen-det. Vi är förföljda. Min pubertetsgosse råkar på efterkvällen ut för gruvliga olyckor. Intet förmår längre hindra ödets slag.

Jag drömmer om brev på natten. Ser hur de skrivs och postas i Sverige. Stora brev, små brev. Tunna brev. Tjocka brev. Korta, långa, kvadratiska, vita, gula, blå brev. Säcker med brev. Järnvägsvagnar fullastade med brev. Tågsätt som tuffar och pustar över kontinenten med idel brev. Det osar och stinker om ångloken och jag vaknar. Det är målaren som tän-der träkolen med olivolja för morgon-målet. Jag talar om min dröm. Utlägger den och målaren säger:

— Naturligtvis kan man ju tänka sig att du undermedvetet gjort en sannolikhets-kalkyl. Vi borde strängt taget få brev idag.

På eftermiddagen står vi framför luckan och mannen med mustascherna vinkar fram oss så fort han sorterat posten. Han ler, skrattar och viftar med två brev.

Vi öppnar dem inte på gatan. Vi springer upp till Martin. Det är en högtid. Vi beställer manzanilla. Sätter oss vid det inre bordet. Öppnar breven. Målaren har fått deklaraationsblanketter av en orolig släkting och jag har fått en eftersänd re-klamroschyr från en begravningskassa.

På väg upp mot huset säger grafikern:

— I morgon tror jag vi får brev. ■

Till förklaring trettioett år senare:

Vårintern 1957 var vi en liten svensk konstnärskoloni i en fiskarstad norr om Malaga, Nerja. Nu är den länge sedan tu-riscentrum. Där var bland andra Gun Kessle och jag, Svenolov Ehrén, Rune Hassner och många fler. Vi levde ungefär så som svenska konstnärskolonier hade gjort i Frankrike och Spanien och Italien sedan mitten på förra seklet. Också det är nu historia.

Själva berättelsen lyckades jag då inte sälja. Inte heller Guns skisser såldes.

Av Kim Nicklasson

UPTON SINCLAIRS AGENT- ROMANER FORMADE EN VÄRLDSBILD

□ Då och då händer det att man kommer att reflektera över att de betydelsefullaste förhållandena i ens liv liksom hänger i små tillfälligheters tunna trådar. Så inleder Upton Sinclair sin roman "100 procent".

Hur rätt har han inte i sina tankar om detta med tillfälligheternas spel.

I samband med en flyttning för några år sedan fick jag en tegelsten i skallen och blev slagen till golvet. När jag sansat mig i smula började jag undersöka tegelstenen och fann att den bestod av över 800 tätryckta sidor. Inte nog med det, den ingick i en romansvit med tiotalet lika tjocka böcker som jag en gång läst med förtjusning. Boken var en av delarna i den märkliga romansviten om Lanny Budd.

Där låg jag som slagen av blixten. Lanny Budd var tillbaka i mitt liv och jag insåg plötsligt att den mannen varit med och skapat min världsbild.

Under många år efter kriget och nere i min barndom, levde denne Lanny Budd intensivt vid min sida. Han benade upp världsproblemen åt mig och förklarade socialismens väsen. Övertygade mig om att våld och krig måste bekämpas. Denna indoktrinering var jag då knappast medveten om. Jag såg honom som en hjälte i klass med de allra största världen känner, en riktig Stålman som inte vistades i fantasihistorier utan deltog i vår tids händelser och försökte hitta förklaringar till varför det blev som det blev. När han i romanen "Mellan två världar" träffar Mussolini och konstaterar att det var en människa med en stark känsla av underlägsenhet som försökte lyfta sig själv i håret, ja, då drog man djupt efter andan och kände hur den stillsamma amerikanen Lanny växte till idol medan man hänryckt läste vidare: "Hans hänsynslöshet förrådade brist på självförtroende; hans häftighet var en produkt av fruktan".

Upton Sinclair var författaren som skapade detta väldiga epos om de två världskrigen. Han skrev rakt på sak och med propaganda i bläcket. Just därför fick hans romaner en enastående betydelse för oss som läste dem. Vår tids historia för-

hade han en obändig tro på människan. Hans böcker gick ut i enorma upplagor över hela världen. Här i Sverige var det den legendariske Axel Holmström som introducerade honom.

När en tegelsten från ens barndom så där plötsligt faller ner i skallen på en gäller det att tänka sig för mer än en gång innan den röjs undan. Vad det gäller den här speciella tegelstenen som drabbade mig med sådan kraft fanns det all anledning att reagera. Det förvånar mig nämligen inte om Upton Sinclair själv hade ett finger med i leken och på det här handgripliga sättet sökte upp sin forne läsare för att på så sätt försöka få mig införstådd med vilken betydelse han har haft i mitt liv. Det förhåller sig nämligen så att Upton Sinclair förutom många andra avvikande tankegångar också hängav sig åt spiritistiska funderingar. I böckerna om Lanny Budd skymtar på några ställen tankar om en universell och gemensam själ. Tanken kanske verkade absurd då, men idag känner vi igen den från många sammanhang där man försöker förklara det gemensamma undermedvetna.

Med pengar från sina litterära framgångar försökte han sig som samhällsbyggare i liten skala med den berömda kolonin Helicon Hall. Detta skedde redan 1908, långt innan den offentliga debatten snuddat vid begreppet storfamilj. Experimentet gick i kvav på grund av en brand. Och det räddade Upton Sinclair till skrivmaskinen. Böckerna flödade formligen ur honom. Spännande och underhållande, men alltid kunskapsmässigt väl underbyggda.

Superhjälte

För många som växte upp efter kriget blev Lanny Budd superhjältarnas superhjälte. Vi försökte likna honom. Vem vill inte vara vacker, rik och intelligent? Här fanns Dallas före Dallas i det societetsliv som levdes på Rivieran.

Det är alltid vanskligt att läsa om

böcker som en gång betydtytt mycket för en. Värderingar ändras så lätt. Men till min förvåning har jag funnit att Lanny Budd och böckerna om honom klarar sig förvånansvärt bra. Visst kan man förvänas över att vissa partier slukades så glupskt. Kanske beror lättläsheten på språket som är journalistiskt klart och enkelt? De tussentals sidorna som man ska ta sig igenom är till största delen sakliga skildringar av historien från 1913 och framåt. Lanny Budd har en underbar förmåga att finnas överallt där någonting historiskt sker.

Varför har ingen kommit på den strålande idén att göra en TV-serie med dessa väldiga romaner som grundval? Böckerna har en substans och ett innehåll som gett åtminstone mig en stor bit av min historiepuppfattning. Och hjälten är helt underbar i sin idealism. Det är såna hjältar vi skulle behöva idag. Så här beskrivs Lanny på ett ställe i en av de tidiga tegelstenarna: "Nu var han emellertid som han var, inte mycket att skryta med ur manlig synpunkt; han hade aldrig fällt någon till golvvet med ett knytnävsslag, aldrig avlossat ett skott mot någon människa, och han tyckte inte om att döda något varmblodigare än en fisk. Men han tyckte om att vara tillsammans med kvinnor, han tyckte om att lyssna till deras ord och berättas om sig själv för dem, han satte värde på deras åsikter och levde en stor del av sitt liv i och genom dem".

En superhjälte som kan beskrivas på det sättet får i mina ögon en speciell glans och vid sidan om honom bleknar alla blodtörstiga muskelknutar definitivt bort.

Worlds End-serien, som den kallas efter första romanen om Lanny Budd, är inget litterärt mästerverk på samma sätt som Prousts romaner. Den arbetar med helt andra förutsättningar. Som stoff har den verkligheten och den som kommer i kon-takt med romanerna kan knappast undgå att påverkas i sin uppfattning om världen och människorna. Det vill jag kalla stor-slaget. Vid omläsningen har jag funnit att

många värderingar som legat och grott inom mig faktiskt fick sina frön från de storslagna agentromanerna om konsthandlaren och musikärlaren Lanny Budd.

De svenska upplagorna av Upton Sinclairs romaner hade ofta synnerligen vackra och tidstypiska omslag. Trilogin Boston är ett lysande exempel liksom romanen Bun-ny Ross. De stora tegelstenarna som slungades mot nazismen, hade spännande och detaljrika omslag av Bull Hedlund, en av Falugrafikerna. Här kunde man avläsa romanens innehåll och lockades villkorslöst in i dess värld av spännande intriger.

Några av de tidiga böckerna i serien översattes av Karl Vennberg och Erik Lindgren. Kanske behövs översättningarna revideras idag om någon skulle våga sig på att ge ut romanerna om Lanny Budd igen. Jag tänker med förtjusning på hur de skul-le kunna placeras in bland all nutida kiosk-litteratur och där ha samma effekt som en tidsinställd bomb. I sin idealistiska förfining borde Lanny få chansen att fostra

nya generationer till intresse för konst och musik.

”Men det fanns kanske i alla fall någon som förstod, något ensamt hjärta som dolde sina sorger och levde i hemlig inre lycka. Någon som satt tyst och frånvarande efter konsertens slut, för blyg för att närma sig de spelande och tacka dem, som skulle gå därifrån med nytt hopp för en värld, där sådan skönhet kunde ta gestalt i toner”. Så formulerar sig Upton Sinclairefter en skildring av den konsert där systern Bess och hennes Hansi, violinvirtuosen spelat Laos Symphonie Espagnole.

I höst är det alltså tjugo år sedan Upton Sinclaire gick ur tiden. Han var en del av vårt sekels socialism. När vi idag ser tillbaka på 1968 bör vi kanske också minnas honom, den enwise nykteristen och vegeta-rianen som med sina spännande romaner försökte bedriva världsvid folkbildning därför att han trodde på upplysning och kunskap i kampen mot barbari och våld.

Till Förr o Nu:s medarbetare med ordbehandlare och PC

Du som fått ett längre manus antaget för publicering i Förr och nu kan göra tidskriften en tjänst genom att leverera färdigt manus på diskett (Macintosh, IBM eller andra vanliga märken går bra).

Det förutsätter att texten är noga korrekturläst och att du själv fört in korrigeringarna på disketten.

Det förbilliga också produktionen om du själv lägger in några enkla koder. En lista på dessa koder kan du få från redaktionen.

NYHETER FRÅN KULTURFRONT!

Med rabatt för Förr och Nu:s prenumranter erbjuder vi:

■ ”Demonstranterna”. Roman av Torbjörn Lundgren. Cirkapris 140 kr. Prenumerantpris 110 kr.

■ ”Suleimans flykt och andra iranska noveller”. Översatt av Habib Farajzade. Cirkapris 112 kr. Prenumerantpris 70 kr.

Sätt in beloppet på pg 704588-3, Kulturfront AB och skriv titlarna på ta-
longen.

Ansiktet

Anteckningar om Börje Sandelin

Av Gun Kessle

□ Börje Sandelin föddes i Hällekis 30 augusti 1926 och dog i Rönninge 16 maj 1970. Nu tillhör han konsthistorien och det kommer ut böcker om honom. Senast Göran Tunströms urval av grafik och texter: ”Nattmusik” (FiB:s lyrikklubb, Uddevalla 1987. ISBN 9155032125).

Det är som grafiker han har gått in i konsthistorien. Självt hade han i ungdomen ambitionen att bli målare och poet. Som målare ansåg hans generationskamrater honom vara rätt medelmåttig. Hur han var som poet kan jag inte bedöma.

Som svensk grafiker var han romantiker och Fridellepigon. Han var alls inte oskicklig; tvärtom han var redan från första början märkvärdigt färdig som konstnär. En skicklig grafiker men med ett begränsat register. Tornål passade honom bäst. Hans bilder var sällan eller aldrig självständiga; den som kände det förflytnas bildvärld — som vi gjorde på fyrtioalet och femtiolet — då den konstnärliga diskussionen bland unga konstnärer var intensiv — tänkte bli på romanskt och på Grandville.

Men Börje deltog inte i de konsthistoriska och intellektuella diskussionerna och än mindre i de livliga politiska. Han sade att han i stället var upptagen med att läsa mystikerna.

Att Börje — som Tunström hävdar — vore Picassopåverkad är ett felaktigt spår. Han hade sin stil. Den utvecklades aldrig. Men han hade också redan från början av sin bana publiktycke och stipendietycke. Kungen, Gustaf VI Adolf, tillhörde hans gynnare.

Jag skriver detta då vi tillhörde samma ungdomsgång och samma konstnärgrupp (med bl a Tore Hulterantz, Torsten Renqvist, Lars Rolf, P.O. Ultvedt, Torbjörn Zetterholm) och jag därför störs av myterna kring honom. Nästan allt som skrivs om honom och sägs om honom blir osäkert eller oriktigt. Det är inte tillfälligt. Dit strävade han. Börje tillhörde de människor som anstränger sig att omge även sitt vardagsliv med mystik. Och han lyckades.

Mot slutet av fyrtioalet umgicks vi ganska regelbundet. Vi bodde grannar i Gamla stan och brukade titta in till varandra och dricka te. Börje bodde i olika omodärna lägenheter. Jag minns särskilt ett vindsrum där Börje inrett garderoben till arbetsplats med ett litet utrymme där han kunde hålla på med tornål, till annan teknik fanns inte plats.

Dagligen kunde man också möta Börje — svartklädd — på utställningar och på krogen. Var gång anförroddes han en på nytt att han levde i total isolering utan att träffa en enda människa. Man kan säga att han var en ensöring med stort umgänge. Och han inte bara övertygade sig själv om sin ensöringstillvaro; han fick hela sitt stora umgänge att tro detsamma. Nästan åtminstone.

1952 var vi i Spanien samtidigt. Då

målade han. Han hade fått kungastipendium och bodde i Almunecar. Hans stora samtalsämne var gravens mystik och dödsbrygga. Han visade också några kränier för mig och berättade hur han ensam om nättarna grävt upp dem på kyrkogården. Man måste gräva när månen stod på särskilt sätt. Men det där trodde jag inte på. Dödsbryggan mutade man sig till av dödsgrävaren som plockade fram dem från benhuset. Om man nu behövde sådana.

Det var på kungens pengar han reste och innan avresan hade kungen kallat honom till sig på te och kakor och sagt honom att han borde föra dagbok och göra många skisser. Kungen och Louise brukade själva skriva resedagbok och sedan hemma i Sverige läsa upp minnena för varandra. När Börje kommit hem kallades han upp till kungen. Börje hade ju skrivit och berättat hur mycket han gjort. Kungen ville nu se hans skisser. Men, som de flesta konstnärer, hade han inte gjort särskilt många skisser. En hel natt fick han därför sitta och fylla på sin skissbok för att inte göra kungen besviken. Kungen blev nöjd. Den historien tror jag på. Så brukar det ju bli när mecenater vill se hur det arbetats.

Han framställde sig som romantiskt fattig. Men han var bland de första i gruppen som köpte hus och fin tryckpress.

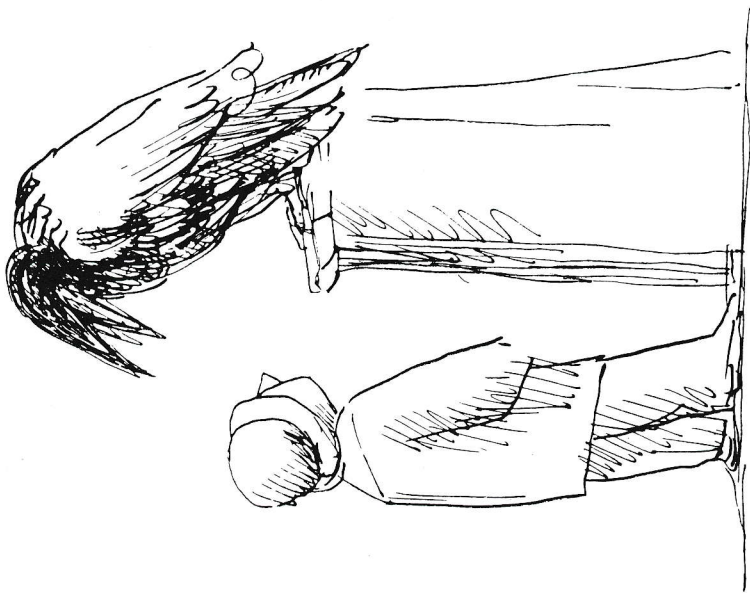
Jag skjutsade ut Börje till huset i Rönninge när han ännu inte riktigt flyttat in. Han visade altanen. Den var som en kommandobrygga på ett skepp, menade han. Fantasi och verklighet vävdes ständigt till nya myter kring honom. Senare, när han bodde där på riktigt visade han ett tithåll i dörren till en garderob. Därinne bodde en fladdermuskoloni. Genom tithålet kunde man se deras familjeliv. Det var på riktigt. Men han berättade också om hur hans liv svävade i fara från mystiska fiender. Mot fienderna hade han huset fullt av skjutvapen som han köpte om nättarna i Stockholm, sade han.

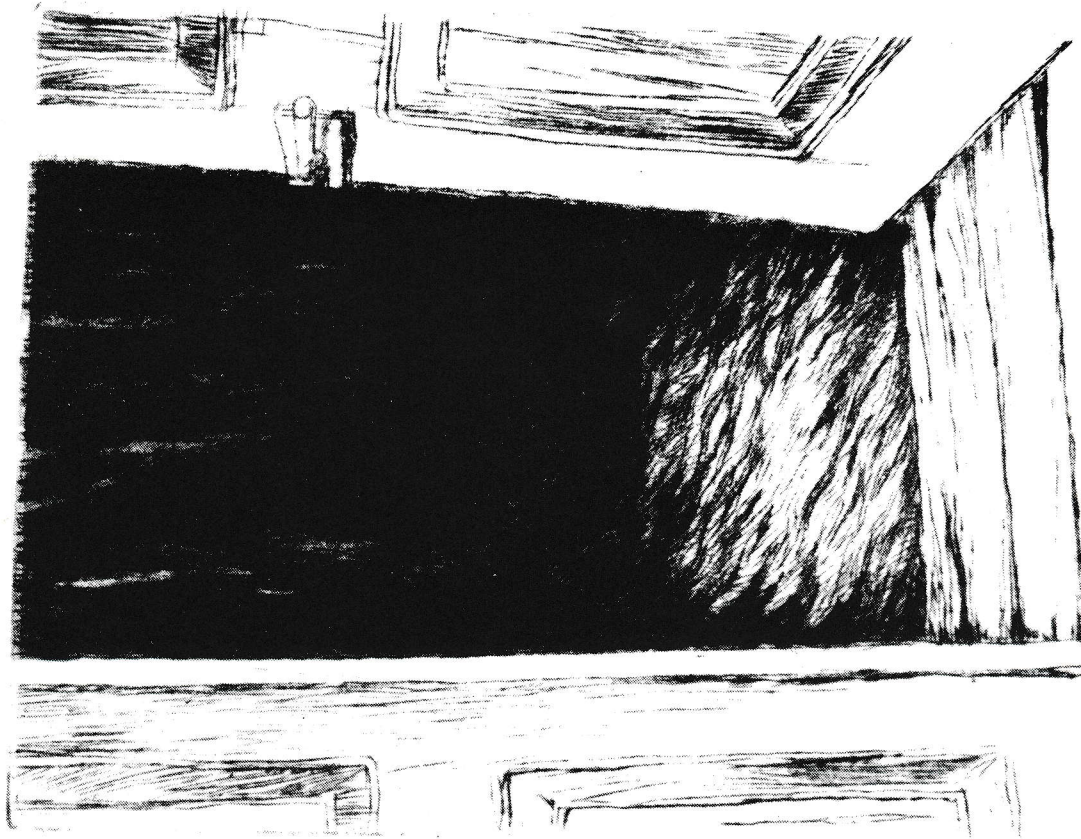
Att han verkligen skulle varit olycklig för politiseringen av konstlivet på sextioalet tror jag inte. Hans motivvärld och hans publik var desamma under hela tiden och hans generationskamrater var lika mycket — eller lika litet — politiserade på sextioalet som på fyrtioalet. Däremot plågade hans njurlidande honom.

Märkligt är att han spann så mycket myt kring sig att ännu snart tjugo år efteråt berättar hans vänner de mest olikartade — men alla berättar de mycket detaljrikt som han själv brukade göra — historier om hur han dog. Och varför. Det skulle gjort honom tillfredställd.

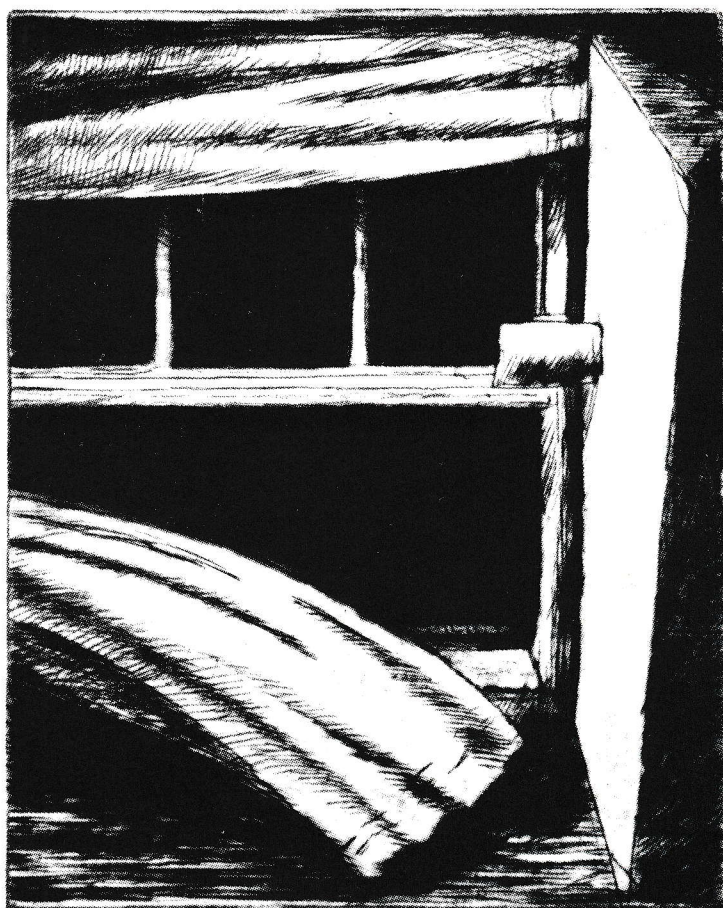

Marionetterna

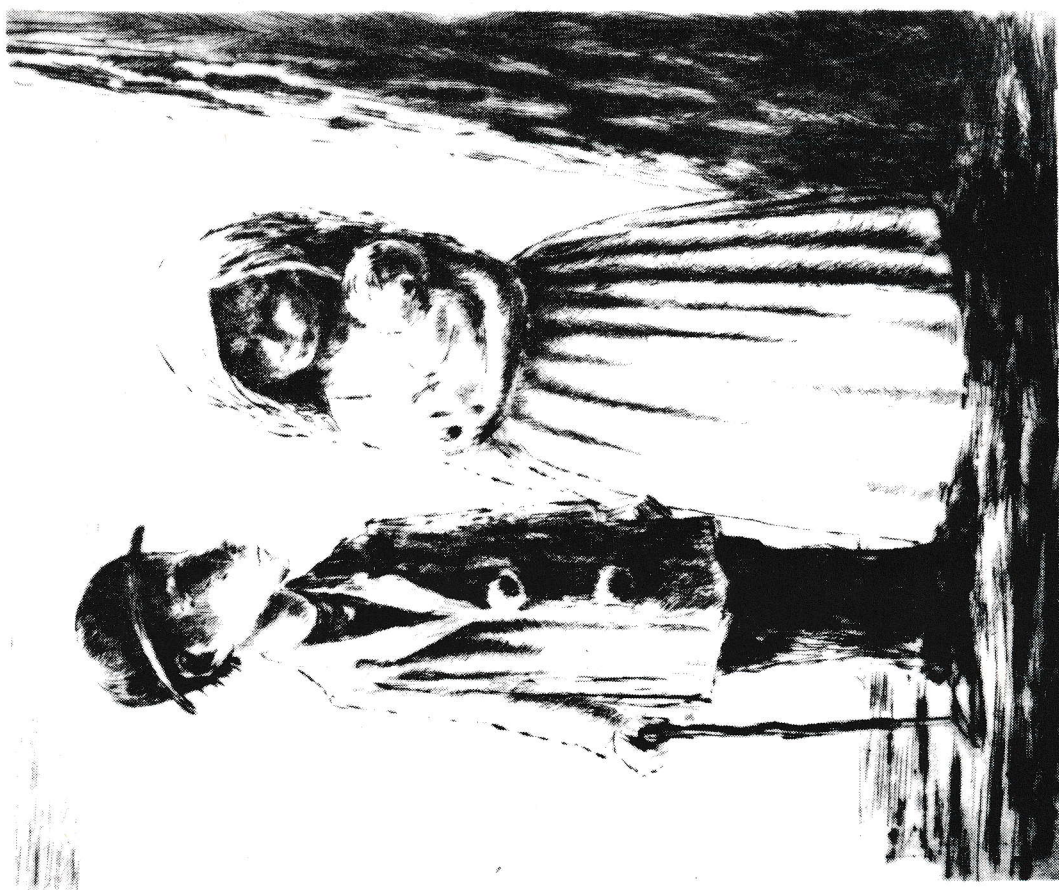

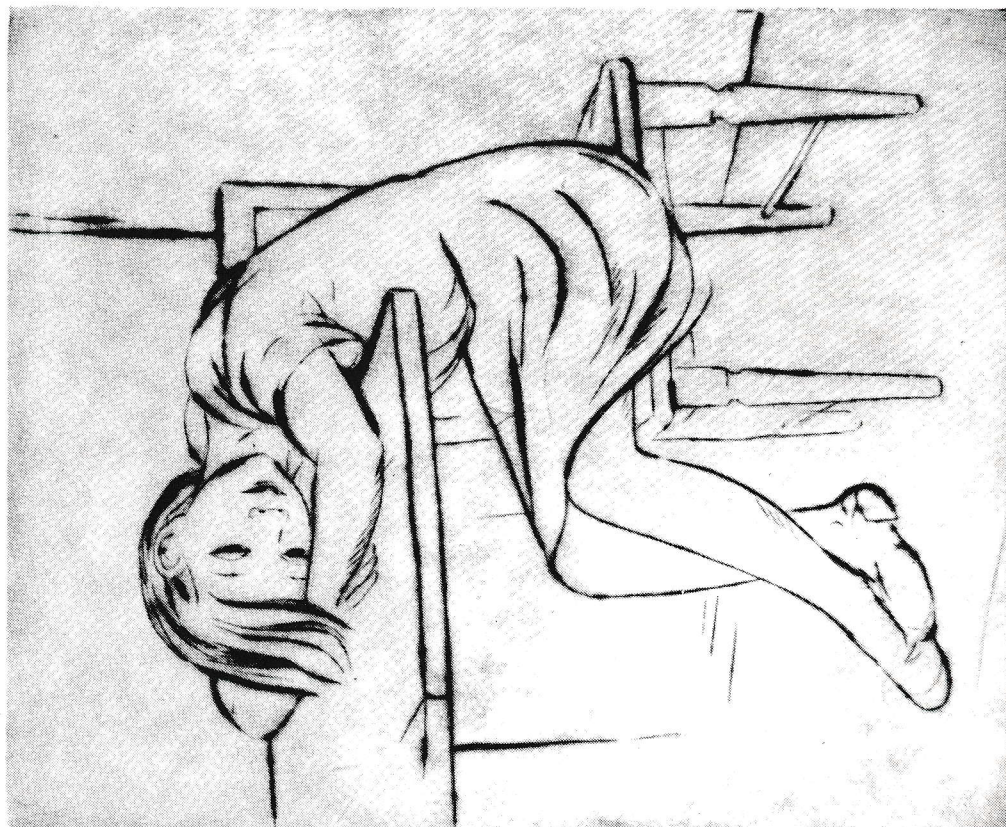
Natten

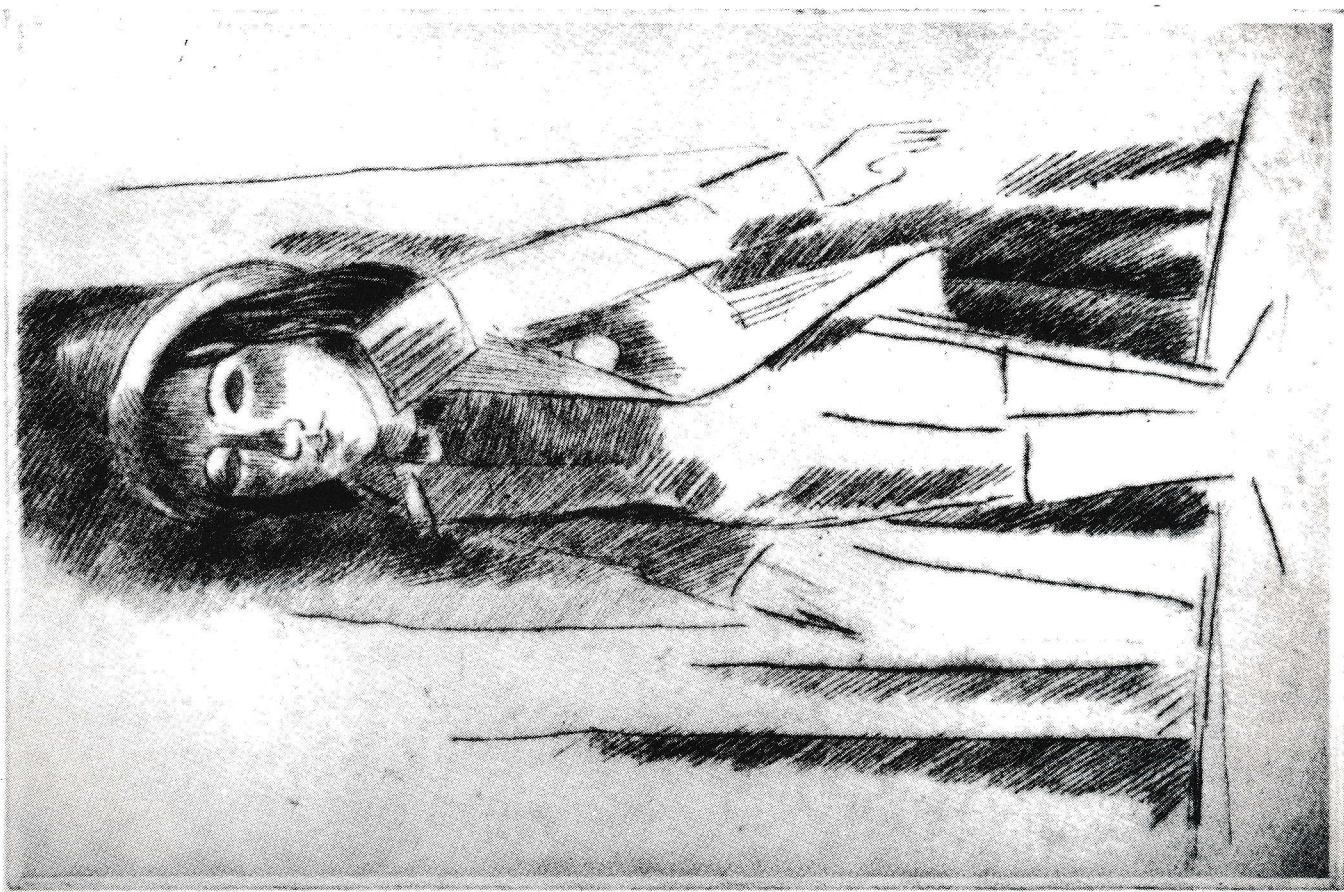
Korsdrag

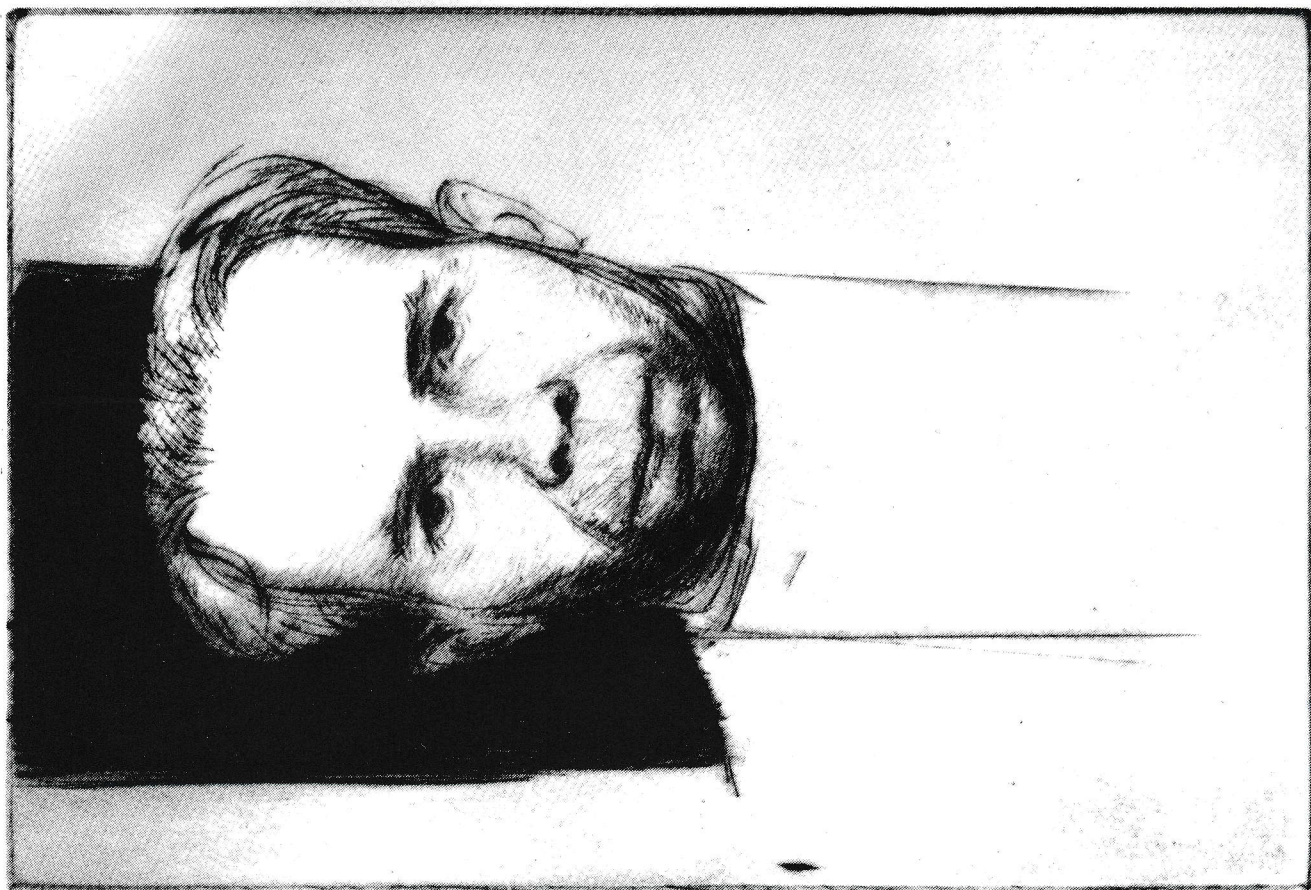
Familjen

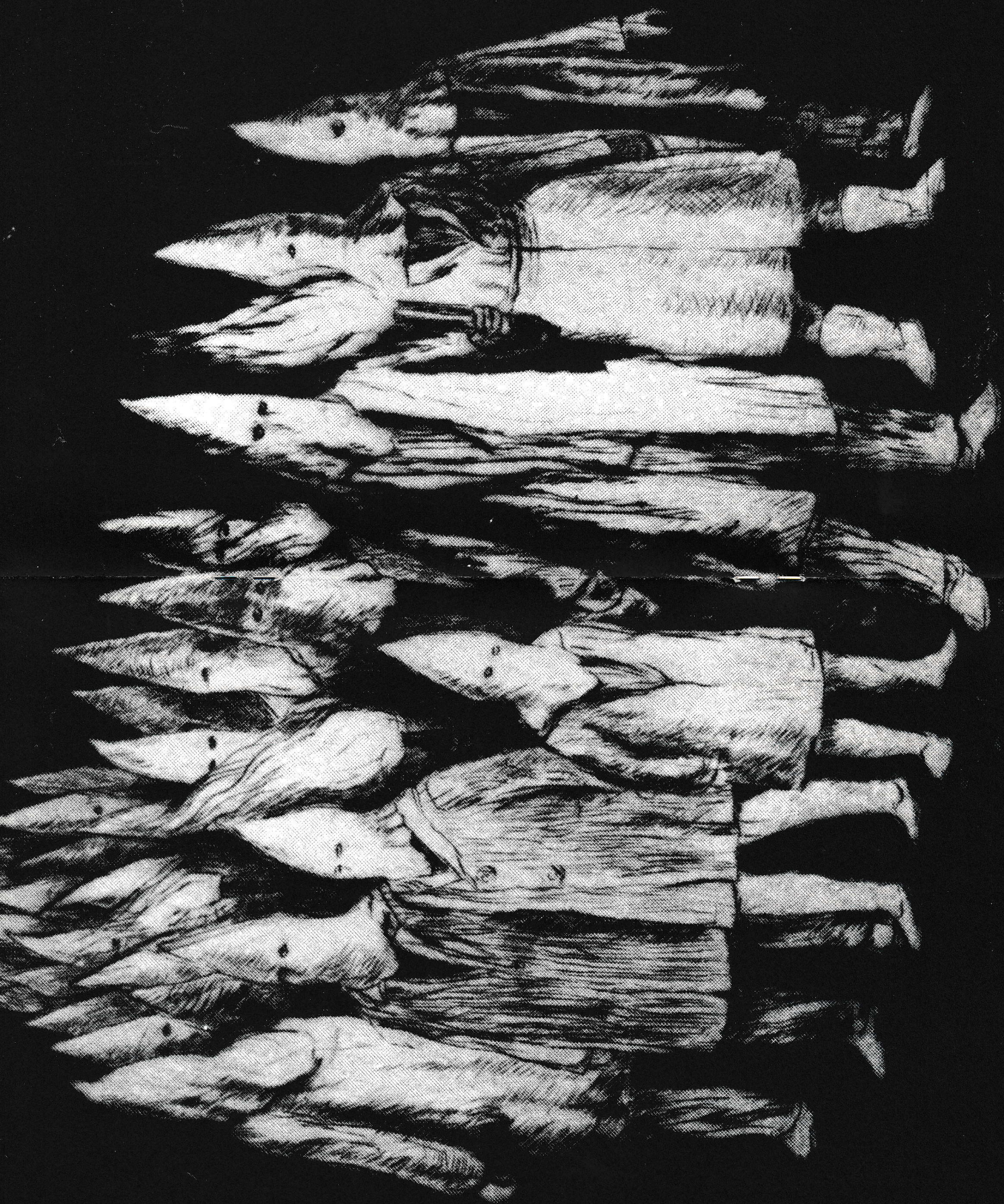
En liten flicka

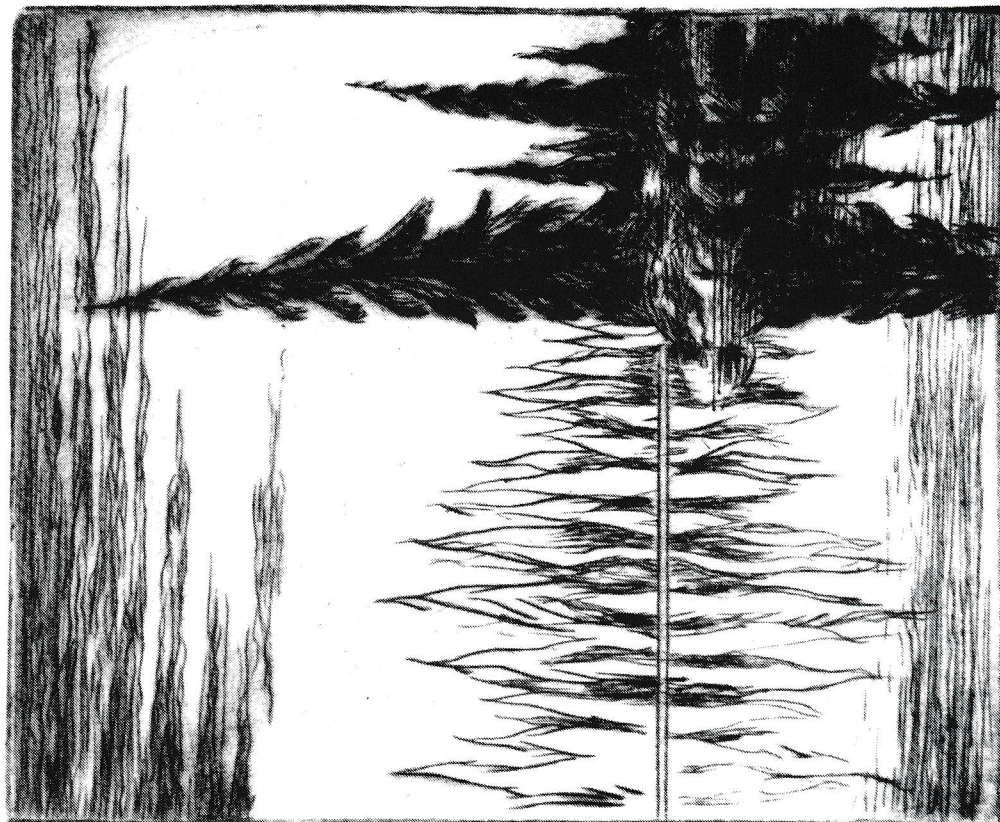

Lille George enfance

Ivar Lo-Johansson

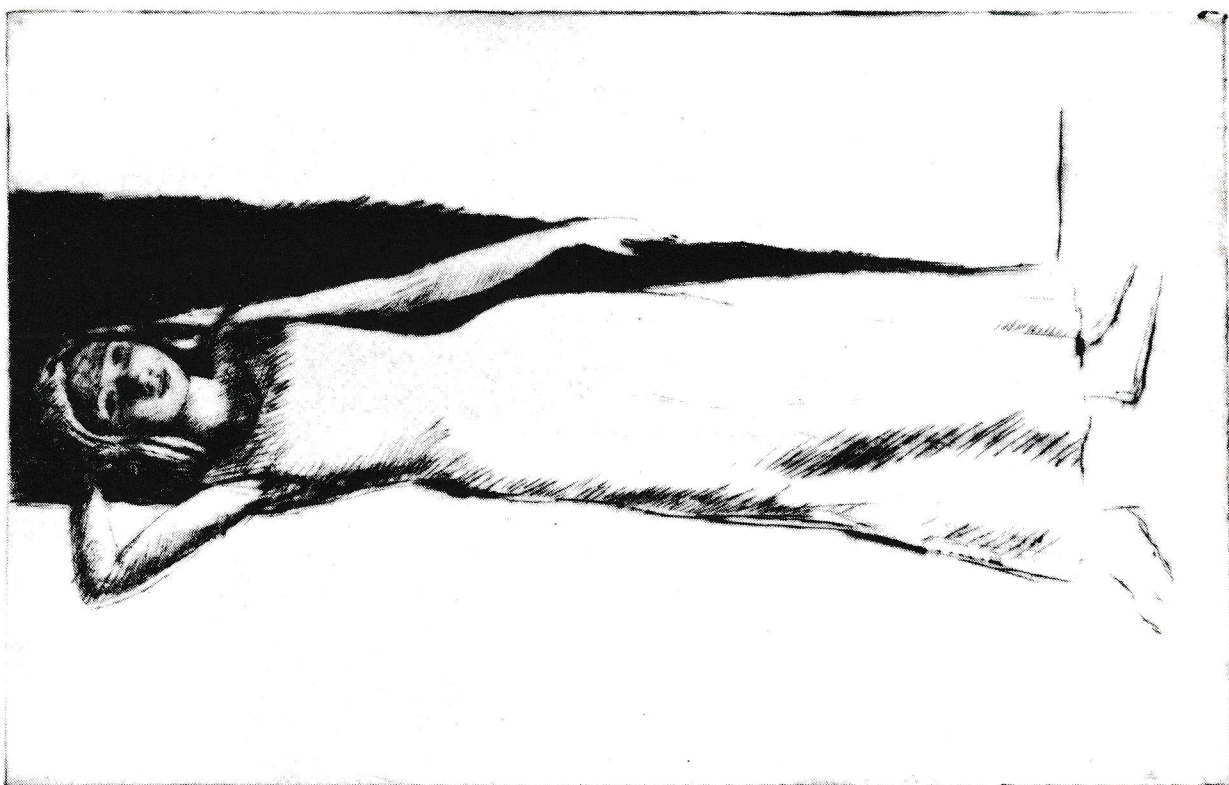

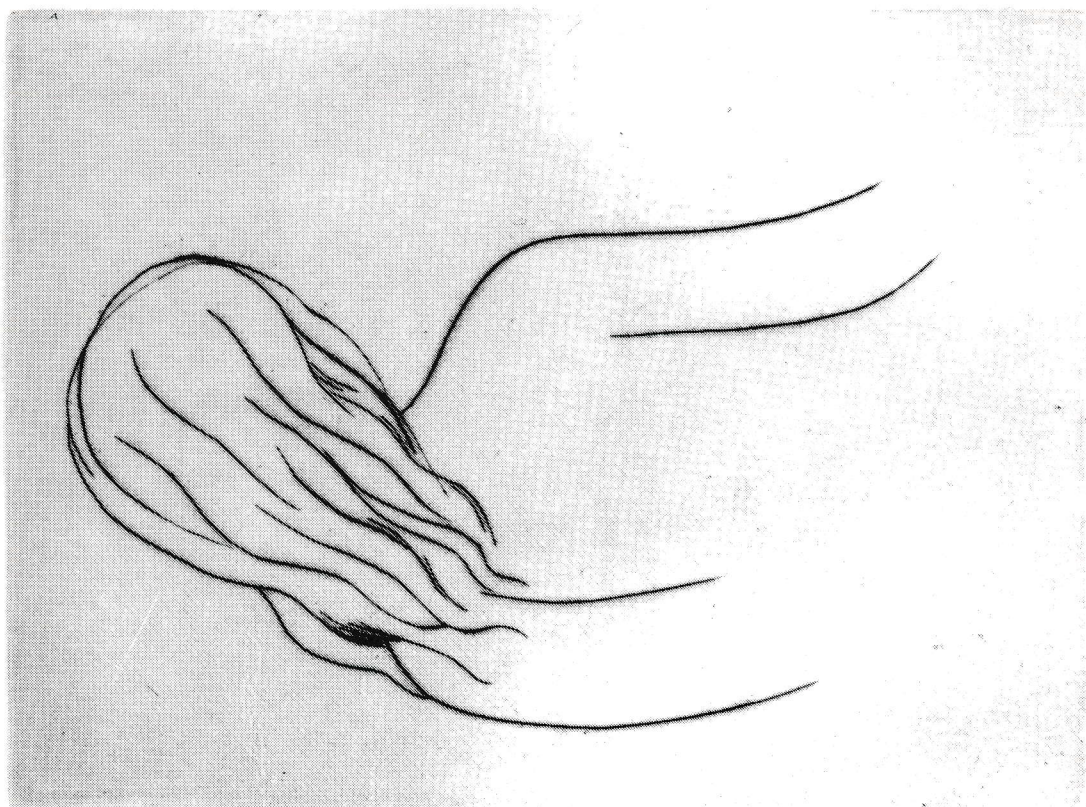
Tiveden

Two souls

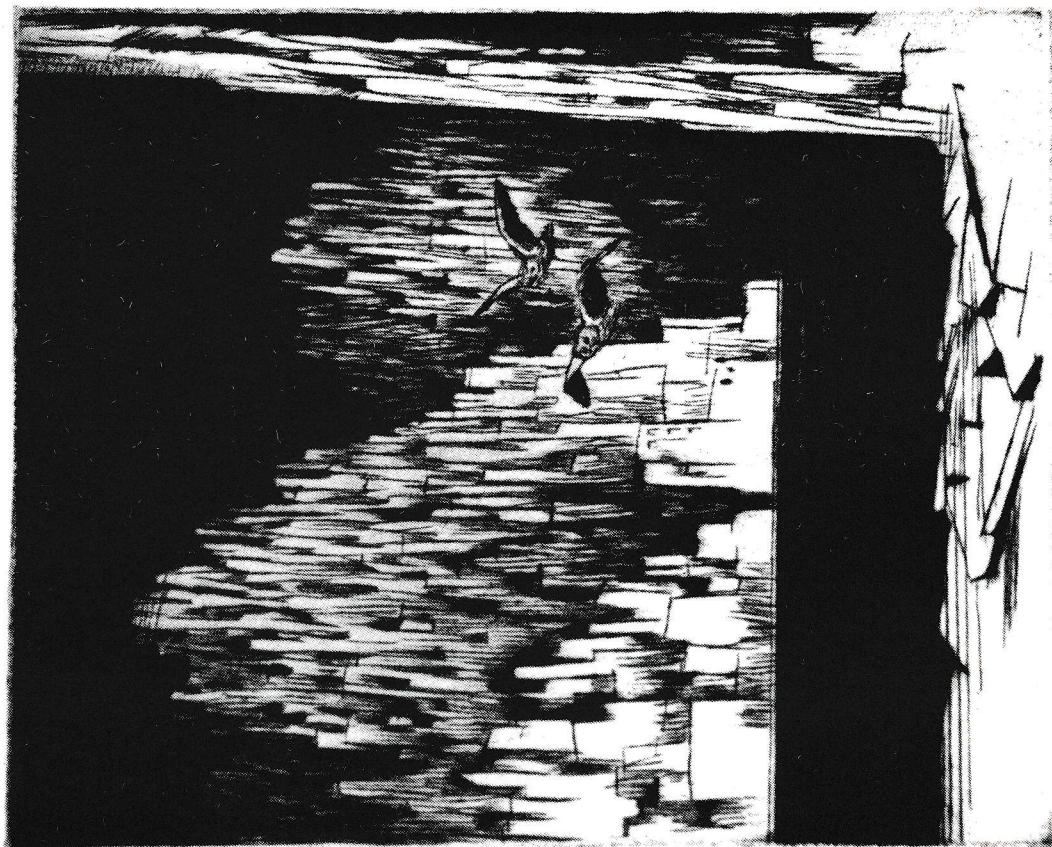
Nattlinnet

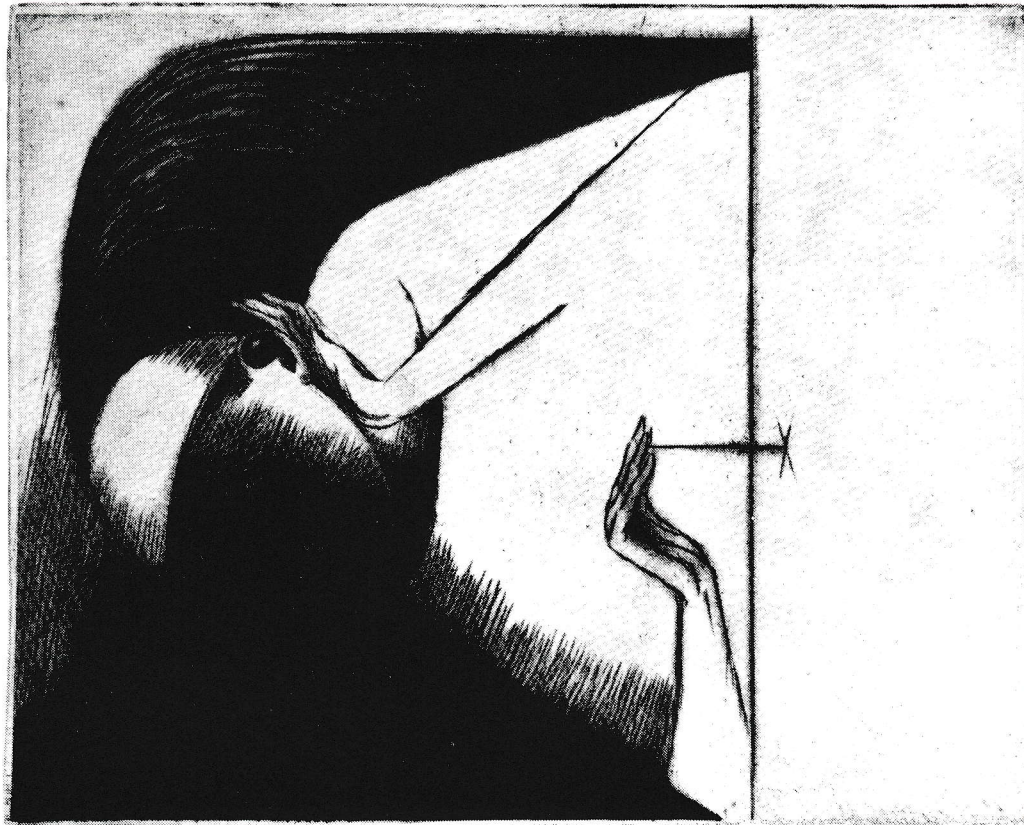
Berenikes hår

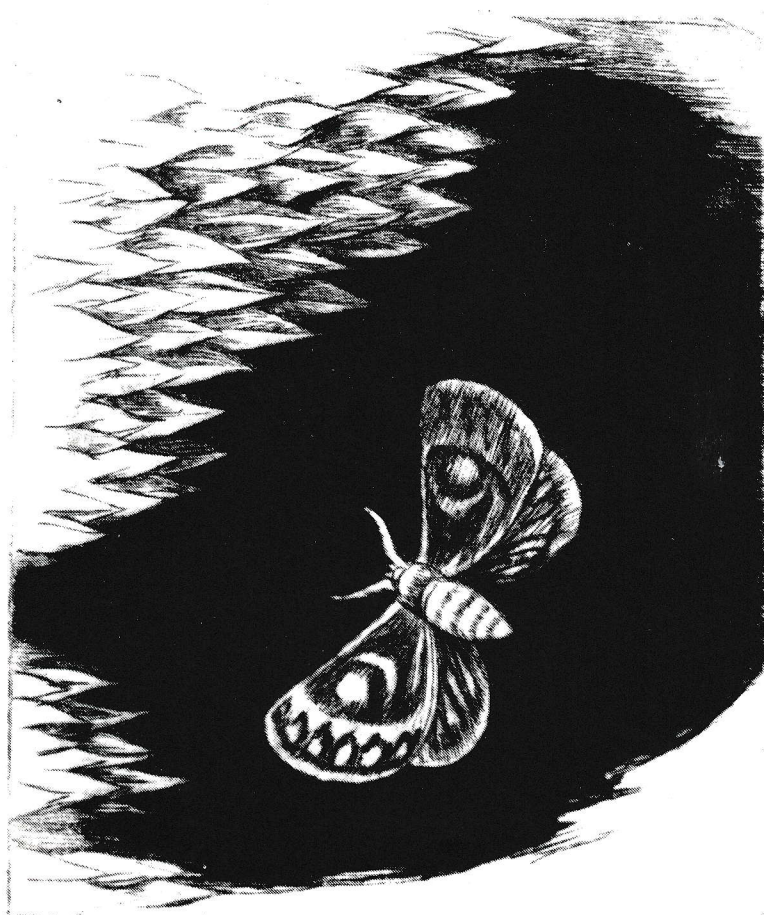
Färligt vatten

Staden

Lyssnaren

Fjäril

LEKTIONEN

Av Lars Andrée

Huvudpersonen och berättaren i Lars Andrées nyligen utkomna roman **UPPBROTET** heter Johan och är inte utan framgång lärare vid ett gymnasium i en småstad. Steg för steg låter han drömmen övergå i klarhet, passiviteten övergå i handling, det omedelbara övergå i reflexion, meditationerna om konst och psykologi övergå i tankar om etik och politik.

Avsnittet **LEKTIONEN** motsvarar sidorna 143–149 i förstaupplagan och utgör bild 64 i romanen. Bilderna ordnas kronologiskt, det vill säga godtyckligt vid sidan av varandra. Ingen brödtext, inga transportsträckor tynger framställningen, en vilket gör att varje snitt ur romanen har samma intensiva karaktär av närvaro.

Den dubbla känslan av att både stå inför ett nära avgörande uppbrott och av radikal teoretisk förnyelse leder Johan till en så stark intensifiering av känslolivet att han här plötsligt ser sina tankar i ett nytt sammanhang och tycker sig kunna läsa dem.

Lars Andrée har i romanen **UPPBROTET** arbetat i och tagit ställning till en för svenska förhållanden delvis främmande genre: Det intellektuella äventyret.

Det är gråkallt ute och eleverna står och trycker i en fuktig klunga långt nere i korridoren.

Skolan är tyst.

Ingen vågar tala.

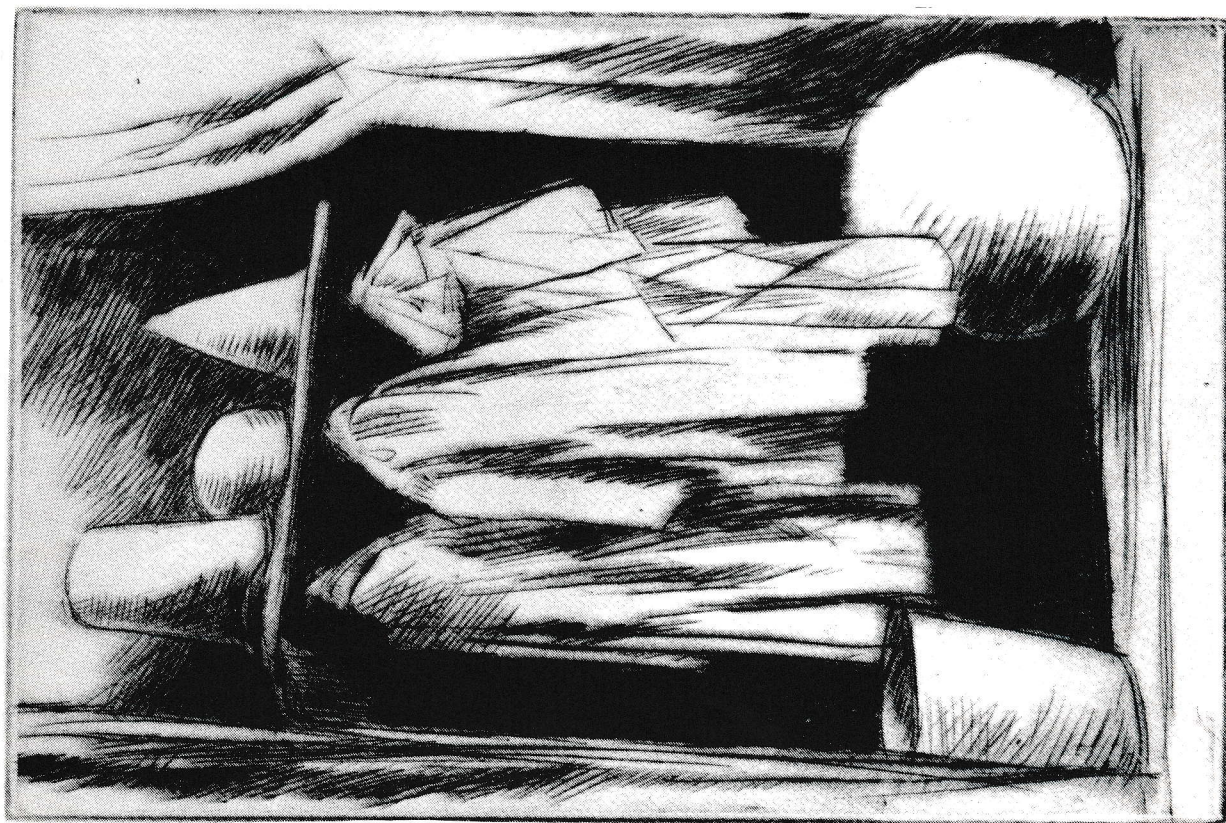
Jag har glömt nyckeln och tvingas hämta vaktmästaren för att slippa in i klassrummet.

Jag sjunker ihop bakom katedern.

När jag slår upp läroboken för att börja lektionen ser jag att kuvertet som jag omsorgsfullt vikt två gånger ligger instuckat mellan sidorna. Det måste ha gått minst en vecka sedan jag fick det.

Medan eleverna sätter sig viker jag tveksamt upp det bruna tjänstebrevet, och först nu förstår jag mina tidigare olustkänslor. Det är inte avsändaren: Kungliga Kansliet, 103 33 Stockholm, som stör mig, utan det är handstilen som oroar mig

Kläder

och som hindrar mig från att omedelbart öppna kuvertet.

Texten är avsiktligt slarvig.

Raderna följar hit och dit och är överdrivet ojämna. Mitt efternamn förs entusiastiskt upp, medan adressen obetsamt sluttar ned, som om skribenten i hast funnit en sista utväg ur en trängande situation.

Intuitivt måste jag ha känt igen Agnetas sätt att skriva. Jag granskar poststämpeln och ser att hon skickat brevet från Luleå och inte från Stockholm där hon bor och arbetar. Jag petar in pennan i springan och rafsar upp det bruna kuvertet och kikar in. Där finns en liten, hopknycklad servett, med text som är kladdig, oläslig, eftersom Agneta fört pennan långsamt och låtit bläcket sugas upp av det porösa papperet. Säkert har hon fascinerad iakttagit processen.

Allt blir som förr.

Agneta skickar sina små, smutsiga lappar: kvitton, blanketter eller snaskiga servetter. Aldrig skrev hon mig ett brev på maskin eller ens på brevpapper. Aldrig har hon haft rosa, fylliga flickkuvert.

Någon stirrar på mig och tvingar mig att lyfta blicken från det hörn av servetten som skymtar i det bruna kuvertet. Seppo genomborrar mig med sin lystna blick. De andra väntar att något skall hända och jag lämnar Agnetas meddelande oläst. Fortfarande är det möjligt för mig att definitivt avstå. Jag försöker föreställa mig vad hon kan ha skrivit medan jag pratar om Gustave Flaubert.

— Flaubert förnekar varje form av inspiration; skapelseprocessen måste vara lång, utdragen och utsträckt i tiden, för att författaren skall kunna undslippa att göra en ren blåkopia av verkligheten.

Händelser som berättas skall finna sig så långt tillbaka i tiden att de förvandlats till ett minne. För Flaubert är minnet av en händelse sannare än upplevelsen av samma händelse.

Den som formulerar sig snabbt och inspirerat fyller arket med fördomar; konstverket får inte vara en slapp spegelbild av det verkliga livet; det måste avlägsna sig precis så långt att det blir fritt.

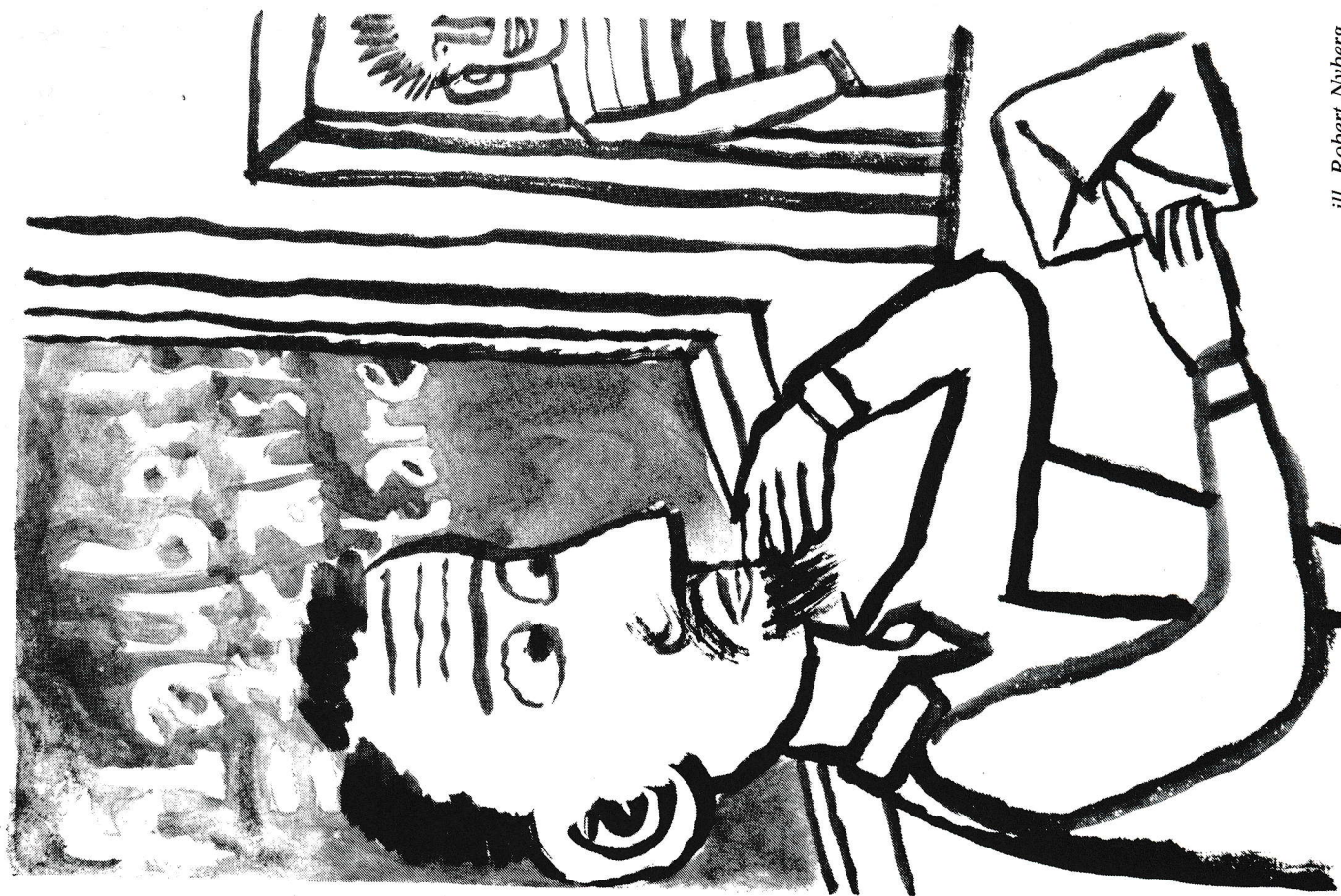
Inför allas ögon ligger Agnetas brev hotfullt kvar på katedern.

Jag blir helt torr i munnen och rösten dör bort.

Någonting händer med min undervisning: det är som om mina tankar kristalliserar framför mina ögon. Jag läser dem samtidigt som jag kompletterar och klargör dem inför eleverna som lyssnar på ett för mig nytt sätt. Mina försök att fukta läpparna smacker ihåligt i klassrummet.

Agneta skriver inte normala brev; hon saknar omgångesspråk; hon har aldrig haft någon samtalston. Det är omöjligt att i förväg veta vad hon skriver.

— Gustave Flaubert relegeras, 16 år gammal, för en struntsak och tar året

ill. Robert Nyberg

därpå medelmåttig studentexamen som privatist. Han klagar aldrig över sin skoltid. Inte ett ord yttrar han om att på skolan rådde ren kadaverdisciplin. Lycée Corneille i Rouen var vid den tiden ett internat, nästan ett fängelse, där man skoningslöst slog ned på varje tendens till uppstudsiighet.

Flaubert började skolan så sent som 1831. Det var året efter att ett uppror bland eleverna brutalt krossats. Gustaves pappa, förnämste läkaren och chefskirurg i Rouen, hade som ledamot av skolstyrelsen tillkallat militär mot skolbarnen som vägrade bika sig.

Genom att för en struntsak låta sig relegeras kunde yngste sonen åtta år senare slippa undan skolan. Han protesterade mot en språklärare och drev saken så långt att han tvingades upphöra med sina studier vid skolan. Man kan säga att han maximalt utnyttjade situationen.

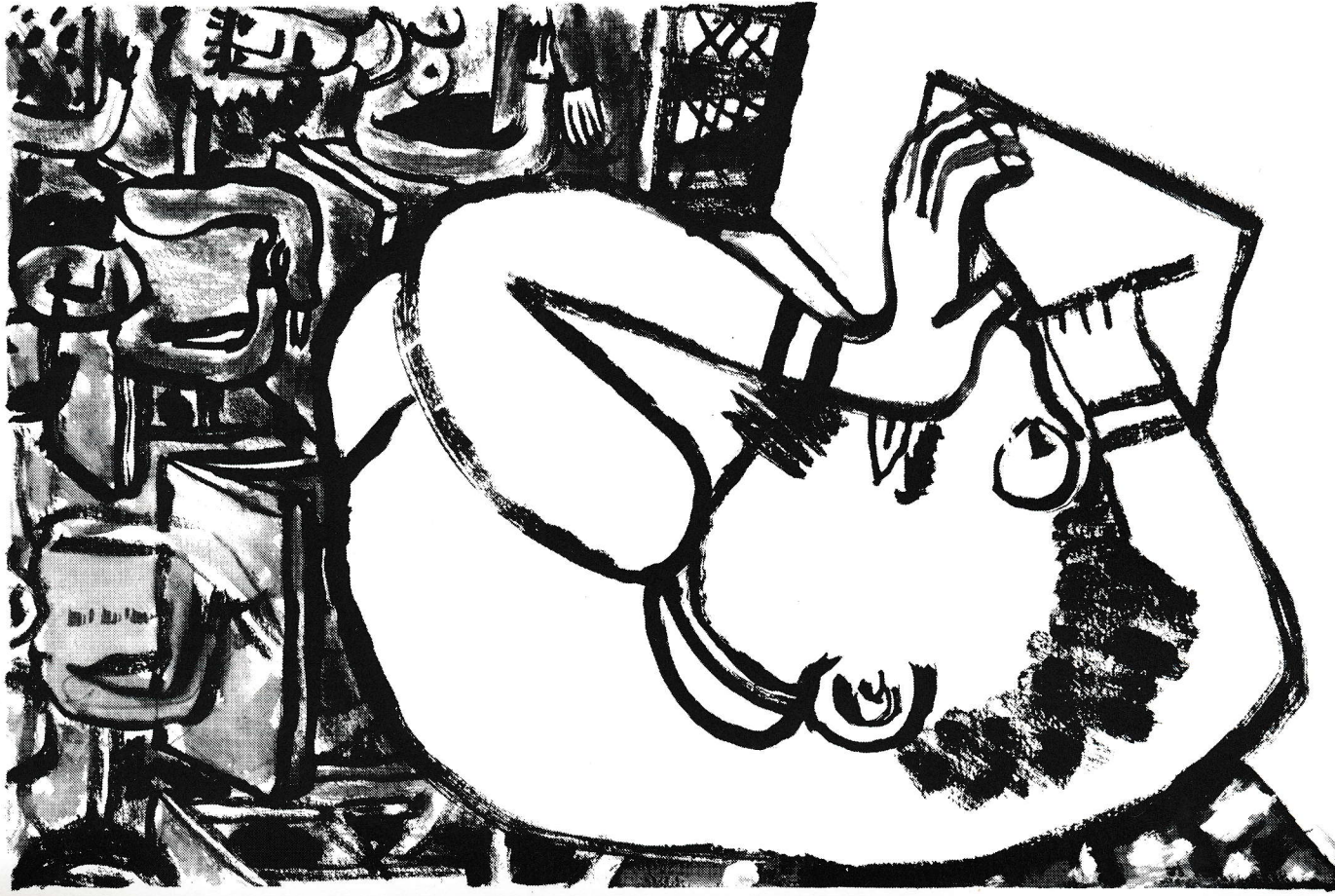
Det kan vara viktigt att påpeka att den typen av medveten revolt endast står öppen för barn ur medelklassen. Deras studier är redan avgjorda av de hemförhållanden som präglar dem. Andra som försökt på samma sätt har oundvikligen tvingats in på sidospår. Vi förs automatiskt åt sidan och tappar styrfart. Revolten blir imaginär, utan annan grund än sin egen sprödhed.

Det är ohyggligt svårt för att inte säga omöjligt att återupprätta en position sedan man på det sättet hamnat utanför. Diderot angav en tredje utväg. Han gjorde uppror och borde ha låtit sig uteslutas ur gemenskapen men stod kvar.

Första gången jag gick hem till Agneta hade jag en bestämd avsikt. Jag älskade hennes smala, tunna och pojkkaktiga händer som sköt fram över armstöden: stelnade, fångade i en obseen gest. Hon hade satt sig ned och hängt undan händerna.

— Gustave Flaubert insåg tidigt att man aldrig skriver det man vill skriva, och gör man det så blir det inte litteratur; avsikten tar över och upphäver konsten. Samtidigt menar han att varje konstverk är ett exakt uttryck för författarens hela livsåskådning och vilja. Sju år arbetade han praktiskt taget oavbrutet med Madame Bovary. Det kan vara viktigt att veta att det tog honom sju år och att han redan när han påbörjade arbetet var medveten om att det skulle ta honom ungefär så lång tid. Det är någonting särskilt med människor som avsätter sju år av sitt liv för ett romanprojekt, som kanske misslyckas. Man kan på dagen exakt tala om när han började och slutade, och hur hela romanen växer fram. I september 1851 inleder han arbetet. Han är ännu inte trettio år gammal. I april 1856 gör han en kopia av den fullbordade romanen. Inga ytterligare förändringar görs. Allt är perfekt.

När jag sträckte mig mot Agneta för att hälsa lade hon en mjuk, helt torr hand i min hand. Hennes händer var inte delar av hennes kropp; de kopierade

blott uttrycket i hennes ansikte. "Nej, men är det du?" hälsade hon mig med en negation och ett frågetecken.

— Flaubert trodde aldrig riktigt på vad han själv sa eller vad andra sa till honom. Hans förhållande till språket är märkligt. Man vet till exempel att han satt vid sitt skrivbord och fantiserade ihop kärleksbrev till verkliga människor som han inte längre umgicks med, för att uppleva känslan av att vara kär, och att han värderade den känslan högre än varje verklig kärlek. Dessa fantasibrev tillfredsställer ett underligt behov av fiktion. Det är dessa brev som upphäver den flytande gränsen mellan fantasi och verklighet.

Vem är den verkliga mottagaren av dessa brev?

Hans avsikt var aldrig att skicka dem.

I den lilla berättelsen November, som han skrev och publicerade 21 år gammal, kan man läsa att vissa ord gör honom upprörd. Orden är hos honom magiskt laddade och bär inom sig hela sin innebörd. Det innebär att för honom är ett ord snuskigt inte för att det refererar till någonting oanständigt utan som ord, ljud. Flaubert förmådde aldrig strukturera en text. Han kunde aldrig göra en lektion. Orden och bilderna flöt ur hans penna. Skrivsättet är helt maniskt. En aktiv författare skulle ha skrivit rakt av och berättat vad han ville ha sagt. Flaubert trasslar in sig i motstridiga, helt motsatta, bilder.

Jag ser eleverna och hör mig själv tala till dem, samtidigt som jag sneglar ned mot Agnetas brev. Det är som om en sida i en bok plötsligt blir medveten, och känner sig själv läst med hög klar röst, utan att kunna läsa sig själv.

Läspar jag?

Jag skäms på ett otäckt sätt för min egen röst och det nasala, pretentiösa tonfallet. Jag vill få den att upphöra, slå av bandspelaren.

Eva ser mig.

Klassrummet blir hett och mina kläder kletar vid kroppen. Jag öppnar fönstren på vid gavel. Eleverna genomsådar mig; de har läst slutet.

— Flaubert bodde i Rouen. Han lämnade nästan aldrig familjens lantegendom, som fadern köpt 1844 och som ligger strax utanför centrum av den lilla byn Croisset. Gustave Flaubert skrev flertalet verk i en liten paviljong på gården. Den finns fortfarande kvar och den är av vit kalksten, som mörknat med åren, och har fönster runt om. En kur.

Han kunde se floden Seine från sitt skrivbord och båtarna som i sakta mak seglade mellan havet och Rouen. Men redan efter något år drog han för gardinerna. Det är viktigt att inte låta sig störas av omgivningen. Något år tidigare hade han följt sin pappas råd och påbörjat juridikstudier i Paris.

Gustave Flauberts far kom från landsbygden. Farfadern var veterinär och

lyckades tvinga Gustaves far upp till framgångsrika medicinstudier och hög tjänst. Gustave Flauberts pappa var hela sitt liv voltairean, han var radikal, men då han fick pengar investerade han dem i en lantegendom. Han ville leva feodalt.

Agneta tappade utan att vara funmlig flera gånger cigaretterna. Hon höll dem mellan pekfinger och långfinger; de vilade mellan fingrar som hölls samman av egen tyngd; hennes varma, fuktiga hud gav ingen friktion; cigaretterna föll till golvet och jag tog upp dem innan hon märkte att de fallit. Jag fimpade dem en efter en i det stora öppna askfatet, och mitt beslut blev orubbligt.

Jag bestämde mig för att i henne skulle jag bli kär.

— Gustave Flaubert var vulgär, plump och ohyggligt reaktionär. Efter den makalösa framgången med Madame Bovary blev han inbjuden till fina litterära salonger i Paris. Han grymtade och släppte väder och intog pose av lantlig tölp. Han talade lika ogenerat om prostatabesvär och från, fräsch träck.

Han hade två syskon. Hans bror, Achille, var nio år äldre och var menad att efterträda sin far som främste kirurg i Rouen.

När Gustave är tre år föds hans syster, som på en gång blir sin mamas älsklingsbarn och får hennes namn: Caroline.

Visst vill jag veta vad Agneta skriver till mig, men jag känner mig inte nyfiken på samma sätt som förr. Jag är inte tvungen att läsa brevet. Jag kan avstå. Det har hänt att jag kastat hennes brev olästa och jag bör göra så igen, även om jag vet vad det kan komma att innebära.

— I januari 1844 hade Gustave Flaubert sitt första stora epileptiska anfall. Han var på väg tillbaka till Paris tillsammans med sin äldre bror, som redan var färdigutbildad läkare. Det var kväll eller natt. Gustave höll själv i tömmarna, även om han hade svårt för alla slag av resor.

Han styrde själv sitt öde.

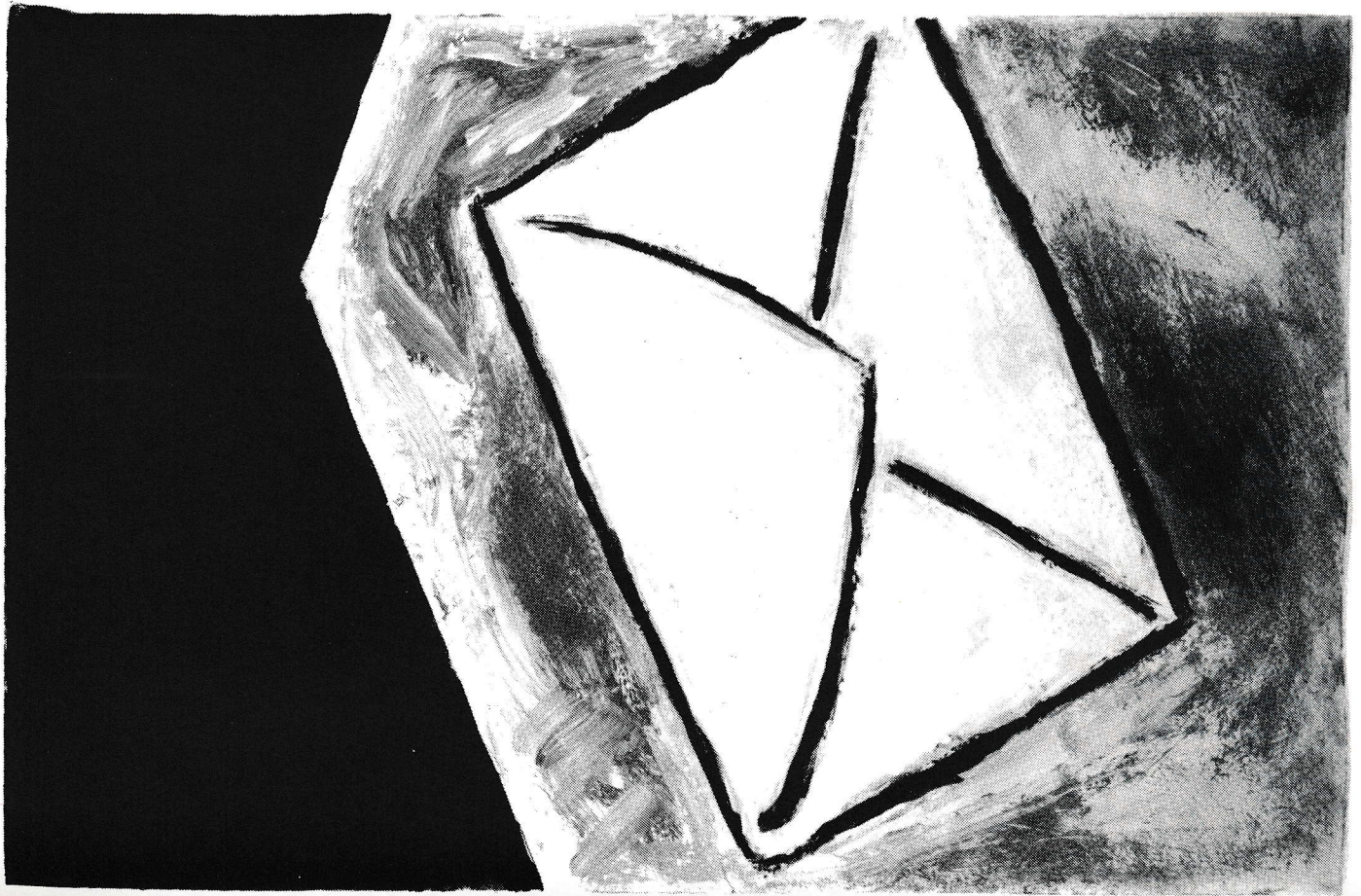
I närheten av Pont-l'Évêque reser han sig plötsligt och faller ned vid broderns fötter.

Det är lätt att exakt beskriva den upplevelse som följer. Omgivningen syns knappt.

Allt blir svart.

Det är som att gripas av en rytm, hjulens dunkande eller de förbiflimrande ljusen, och drabbas av mörkret. Man är ändå hela tiden medveten om vad som sker runt omkring. Han ser hur Achille funmligt griper efter tömmarna och får stopp på ekipaget vid närmaste hus. Gustave känner armar som lyfter honom och han hör att Achille och de andra inbillar sig att han är död.

Exakt så går det till.

Man ser och hör allt utan att kunna meddela sig med omvärlden.

Det är på samma gång fascinerande och kusligt. Fler epileptiska anfall följer de närmaste dagarna och åren. Gustave fick på så sätt möjlighet att avbryta sina juridiska studier. Gustaves pappa anser att sjukdomen är allvarlig och befriar sonen från studierna i Paris. Gustave Flaubert inrättar sig som halvinvalid i Croisset. I januari 1846 dör hans pappa i sviterna efter en operation.

Agnetas brev ligger hotfullt kvar på katedern.

Jag kan inte slita tankarna från henne. Jag minns hur hon såg ut när hon kammade sitt långa, ljusa hår med den lilla spegeln i vänster hand.

Jag är tvungen att bortse från handstilen och läsa brevet snabbt, rakt igenom, och sedan lägga undan det. Jag kan inte längre lämna brevet oläst utan låter orden strömma över mig: "Vad fan menar du med att skicka adressändringen till Luleå, då du vet jag sedan åratals bor i Stockholm? Jag är hos mina föräldrar och ser du skickade lappen hit för nästan ett år sedan. Som jag passerar dej på torsdag om två veckor, på väg hem, kliver jag av tåget för en timme eller två och tar nästa. Vänta på mej. Jag måste träffa dej! Ij Agnetha."

Hon kommer alltså hit. Agneta är sig lik och hit kommer hon. Hennes meddelande är komprimerat, sammanpressat och entydigt. Dess innehåll klämmer fast mina tankar i ett skruvståd.

Agneta måste träffa mig. Hennes måsten varade endast korta ögonblick och då glittrade hennes ögon spånt förväntansfulla. Det kalla blå ljuset från lysrören i taket gör eleverna blekgrå. Stora blåliga blemmor växer i deras ansikten. De ser att jag befinner mig långt utanför mina lektionsförberedelser. För att slippa det otäcka ljuset släcker jag lysrören och med en kraftansträngning återupptar jag i halvmörkret lektionen.

– 1848 skriver Flaubert första versionen av Saint Antoinnes frestelser färdig. Året därpå läser han upp den för några av sina närmaste vänner som förkastar verket. De uppmanade honom skriva något mer näraliggande, någonting om samtiden. Flera års arbete förgäves. Den här episoden är viktig. Flaubert visste att hans bok var ett mästerverk. Tänk er själva att ni arbetar med någonting i flera år och när ni visar upp resultatet för de enda verkliga vänner ni tror er ha så säger de att allt är strunt, att ämnet är för smalt för att intressera någon, att det bästa vore att kasta manuskriptet oläst. De ville inte ens lyssna när han läste, än mindre själva läsa hans text. Han försökte truga dem att åtminstone försöka läsa den färdiga boken. Vi har inte tid. Bränn eländet!, sa de.

Detta är en mycket genomgripande upplevelse som förändrar ens livsinställning. Det är i den absoluta tomhet som Flaubert känner vid den tidpunkten som konceptionen av Madame Bovary sker. Det är nämligen då han för första gång-

en ser sin metod. Madame Bovary skrivs som en metafor för Saint Antoinnes frestelser.

Jag släpper Agnetas brev i papperskorgen men naturligtvis måste jag möta henne vid stationen. Jag håller fortfarande av henne även om vi inte setts på många år.

– Gustave Flauberts viktigaste roman utkom 1867 och den heter i svensk version Hjärtats fostran. Det är inte nödvändigt att läsa den som ett svar på Balzacs Förlorade illusioner, som ligger något före i tiden, men det är mycket givande. Huvuddragen i romanernas episka förlopp är nästan identiskt lika.

Revolutionsåret 1848 finns som bakgrund till Flauberts roman, som alltså skrevs före Pariskommunen 1871. Den är kongenial bland annat för att den på ett kusligt sätt, från fel håll, förebådar Pariskommunen. Regimens nederlag i fransk-tyska kriget och det blodiga störtandet av Pariskommunen bildar romanens organiska slutpunkt. Ibland kan man medan man läser den tro att den skrevs efter 1871. Det är som om ni skulle läsa en bok som handlar om det som händer här och nu, samtidigt som den beskriver situationen som den ser ut om några år.

Jag försöker förgäves glömma formuleringar i Agnetas meddelande: "Vad fan menar du sedan är för en timme eller två tar nästa måste träffa dej i tjänsten."

Jag ångrar att jag läste det. Hon droppar orden och lägger beslag på sin omgivning. Agneta tillhör eliten. Hon dominerar genom ett fåtal utstötta fraser. Jag måste befria mig från varje spekulativ om varför hon kommer hit.

Rev jag sönder kuvertet?

Det finns bara ett sätt att tillintetgöra orden i hennes budskap. Jag måste skriva bort dem. Gustave Flaubert dör vid rätt tidpunkt och lektionen slutar. Men medan eleverna reser sig faller jag in i en obehaglig känsla. Författare jag talar om är alltid döda. Klassrummet är kallt och mörkt. Ensamheten sluter sig som en dimma kring mig. Jag vet inte längre vad mina lektioner handlar om. Då jag nu för fjärde eller femte gången varierat min berättelse om Gustave Flaubert förstår jag inte längre vad jag säger eller vem jag talar om.

Exakt vad gör jag, då jag för 80 minuter lyfter en författare upp ur graven och lånar ut min tid?

Detta ger mig mitt enda liv.

Jag offerar allt vad jag är för vad jag ville vara.

Lars Andrée. UPPBROTTET. 180 s. Respit 1988. Prisuppgift saknas.

ISBN 91-971124-0-2 (Inb)

Samtal med Torbjörn Lundgren

Av Kaj Svensson

Bild. Ulla Lundgren

□ Det är nu tjugo år sedan revolutionens vindar blåste genom det svenska samhället. Revolutionen kom av sig, men de gamla revolutionärerna lever än. Många av dem som en gång utgjorde gatans parlament förnekar idag sitt förflutna, andra håller fast vid idealen och kallar sig fortfarande "röda". Men idag smyger de inte omkring på nätterna med affischrullar under armarna och klisterburkar i händerna; de röda fanorna ligger nedpackade i källarförråden.

Torbjörn Lundgren lever numera ett stilla familjeliv på Västra Berga i Helsingborg. Men han var en av de tidigaste Vietnamaktivisterna i Stockholm, och satt på ledande poster i solidaritetsrörelsen för Vietnam, De Förenade FNL-grupperna (DFFG). I våras — vid 38 års ålder — gav han ut sin debutroman, "Demonstranterna", på Kulturfronts förlag.

Under senare år, efter att ha fuskat i diverse yrken, har Lundgren jobbat som nattportier på gamla anrika Hotel Mollberg i Helsingborg. Här har han haft tid att fundera kring sitt engagemang i 60- och 70-talens vänsterrörelse. Här har han kunnat fundera kring den tid som var; över orsakerna till att det gick som det gick.

"Demonstranterna" är en berättelse som utan att ironisera eller skambelägga vill skildra hur det egentligen var och vilka känslor, som drev de aktiva i deras arbete för Vietnams folk.

Din roman är något så ovanligt som en politisk samtidsroman och självbiografi

på en gång, och tillika ett inlägg i den aktuella politiska debatten.

— Ja, det är ju meningen att ge dem som var med en chans att minnas och på nytt pröva sina uppfattningar. Men jag vill också försöka beskriva den syn vi hade då på Sverige och världen. Att återställa historien och kanske föra vidare en del lärdomar.

-68 kallas ofta ett ungdomsuppror. Men det var ju mer än så. Det var fråga om ett medvetet politiskt ställningstagande, som helt präglade tiden.

— Visst. Det är omöjligt att skaka av sig de erfarenheterna. Idag är det alltför många av de en gång aktiva som ironiserar och tar avstånd. Men det kan inte jag göra. Vi var jävligt seriösa då, och jag tycker fortfarande att vi hade rätt i allt väsentligt. De som nu gjort karriär koketterar gärna med sitt vänsterförflutna. Men "68-andan" handlade inte bara om studenter, som man kan få för sig när man idag läser om den här tiden. Det var ju lika mycket arbetarnas rörelse — tänk bara på LKAB- och staderskestrejken! Och solidaritetsarbetet för Vietnam hade på allvar börjat ta form redan 66—67. Att identifiera "vänstervägen" med studentrevolten -68 leder bara vilse. Lika tokigt som när man idag hyllar Olof Palme och socialdemokratin för insatserna för Vietnam. När erkännandet av FNL och PRR äntligen kom, då hade ju De Förenade FNL-grupperna (DFFG) kämpat i motvind i flera år. Inte bara borgerligheten utan också regeringen vägrade lyssna. DFFG:s arbete och den folkliga opinionen tvingade helt enkelt ut Palme på gatorna! "Tage och Geijer — Lyndons lakejer" — den parollen var ju alldeles riktig!

Vi diskuterar en stund detta märkliga faktum, svårt att acceptera för många, att det var den utomparlamentariska väns-

tern, som gick i bräsch för de fri- och rättigheter det borgerliga samhället lagfäst men inte gärna ville se tillämpade. Framför allt gällde det naturligtvis demonstrationsrätten. Man försvarade grundlagsfästa fr- och rättigheter. "Och fick heta demokrati", skattar Lundgren. Men hela saken gällde just detta, menar han, att få uttrycka sin egen mening på egna villkor.

— Ett par dagar efter det att Palme demonstrerat tillsammans med Nordvietnams Moskva-ambassadör, åtalades fem Vietnamaktivister i Uppsala för att de samlat in pengar till FNL i Vietnam. Rättigheter som idag anses självklara fick man verkligen slåss för då. Många kronor gick till böter, pengar som istället borde ha gått till Vietnams folk. Man fotograferade och registrerade vänsterfolk. Vi var ständigt jagade av polisen. I det svenska mödellsamhället passade inte självständiga människor.

— Yngve Holmberg föreslog i riksdagen att de etablerade ungdomsorganisationerna måste få större statsbidrag så att de framgångsrikt skulle kunna kanalisera dessa samhällsfarliga tendenser i ofarlig riktning. Och idag har man ju följdriktigt genom en rad åtgärder försörat för icke-etablerade politiska och kulturella rörelser att göra sig hörda. SAF:s ideologiska offensiv kompletterar bilden av ett samhälle, som slår vakt om det bestående, menar Lundgren.

Vad kan vi då lära av 68, frågar jag. Efter en stunds diskussion enas vi om att hela romanens budskap skulle kunna sammanfattas i två av ordförande Maos berömda maximer: "Det är rätt att göra uppror!" och "Bombardera högkvarteret!"

— Miljöpartiet och Greenpeace, till exempel, har lärt sig att det lönar sig att gå samman och jobba utanför de etablerade

kanalerna, säger Lundgren. Men det är intressant att se hur allting idag sker på massmedias villkor. När vi gjorde en aktion mot US Trade Center med rödfärg och tegelstenar som svar på amerikanska terrorbombningar mot Demokratiska republiken Vietnam, meddelade vi inte pressen i förväg. Massmedia fick komma springande när de hörde om händelsen. Men idag informerar Greenpeace massmedia på förhand om sina aktioner för att försäkra sig om bevakning av dem. Vi gav fan i pressen! Allting har blivit en massmedial grej nuförtiden. Och det gör allt utomparlamentariskt arbete så mycket svårare.

"Demonstranterna" är en bok, som handlar om det dagliga vardagsslivet i en FNL-grupp under åren 1967—68. Till skillnad från i Lars-Åke Augustssons roman "FNL-gruppen" från 1973 (utgiven av Kulturförbundet), är aktivisterna i Lundgrens bok inte isolerade från samhället i övrigt eller framställda som mötesfakirer. Det har gjort att berättelsen också är en intressant skildring av det Stockholm som försvann under 70-talets rivningsraseri.

— Jag har skrivit en utvecklingsroman och samtidigt en realistisk berättelse om det dagliga, seriösa, hårda och oglamorösa solidaritetsarbetet. Jag har lagt ned mycket jobb på detaljerna. För att kunna skildra den här perioden måste man ha varit med. En historiker utan erfarenhet från den här perioden kommer aldrig att kunna orientera sig i mängden av material — flygblad, broschyrer, artiklar, intervjubulletiner etc.

Som motto för sin bok har Lundgren satt ett citat från Thomas Thorild som säger åtskilligt om Lundgrens historiesyn: "Sanningen förändrar sig efter det öga, som ser henne, och efter den känsla, som fattar dess intryck"! ■

— Men ingen vill läsa min biografi! Men mitt liv — det skall ju bli fortsättningsvolym, vad det lider — som exempel på en utvecklingsgång i kombination med ett försök att skriva precis som det var, med återgivande av artiklar, dokument och debatter, där jag bla vill visa hur riksdagspartierna agerade, det kanske kan vara av intresse för en bredare läsekrets. Jag tror att min bok — oavsett om den som roman betraktad är bra eller dålig — är viktig därför att den ger en positiv inifrån-skildring av den här tidens strider och drömmar.

Genom hårt arbete tillkämpade sig DFFG och den utomparlamentariska vänstern till slut demonstrationsrätt.

— Ja, men idag är vi tillbaka i år 66 igen, säger Lundgren. Allt hop känns igen. Nu kan polisen åter slå demonstranter i huvudet med batongerna — se i exempelvis vad som hände under Nancy Reagans besök och vid olika skräckramaraktioner! Min roman behövs för att visa att kampen är densamma idag. Då kallades vi för "demonstrationsrätt" i riksdagen. Etablissemang har lärt sig av vänstervägen. Vi måste också föra våra lärdomar vidare.

Vi slutar samtalet när det är dags för "demonstranten" att bege sig till natjobb på Hotel Mollberg. Han har kvar sina ideal och vägrar falla in i det gängse raljerandet om den blåögda naiviteten, som skulde ha behärskat radikalerna för tjugo år sedan. Romanen har skrivit är en stark realistisk skildring, som förmedlar en alternativ historiebild. Bland litterära författare kan man nämna så vitt skilda författare som Dos Passos, Upton Sinclair, Dylan Thomas och Ivar Lo-Johansson. Och så naturligtvis 60- och 70-talens många rapportböcker. Den realism som bör bli resultatet av sådana läromästare är naturligtvis inte trenddiktning idag. ■

Bild. Ulla Lundgren

ROMANEN OM EN EPOK.

av Lars André

Torbjörn Lundgrens dokumentärroman *Demonstranterna* är någonting så ovanligt som en samtidigt trosskyldig och till synes uppriktig bok. Romanens stil, tonfall och inriktning för på ett oväntat sätt tankarna till Tjernysjevskijs *Vad bör göras?*

På samma sätt som Tjernysjevskij avbryter Torbjörn Lundgren berättelsen genom att öppet tilltala läsaren och avsluta resonemangen med en uppgiven suck att nu blir det för melodramatiskt och lite rårt:

– Jag slöt ögonen och borde naturligtvis här, ur litterär synpunkt, måla upp ett svartsjokedrama. Gestalta hur jag inom mig kunde se. Men det hade varit lögn.

– Jag föreställer mig dock att Torbjörn Lundgren inte medvetet valt stilgreppet från Tjernysjevskij utan att han låtit ämnet bestämma formen.

Torbjörn Lundgren vill återta den förlorade historien och göra 60-talet synligt och begripligt såväl för dem som var med som för dagens unga människor. Han vill beskriva skeendet som det faktiskt utspelade sig. Hans berättelse är enkel och rakt på sak.

Demonstranterna är märklig också på så sätt att det är lätt att känna igen sig i den detaljrikt och kronologiskt framskridande berättelsen. Här refereras de viktiga politiska händelserna i slutet av 60-talet t ex kärhusockupationen, 20 decemberdemonstrationen 1967, Sovjets ockupation av

Tjeckoslovakien den 21 augusti 1968 och den diskussion som uppstod kring dem.

Torbjörn Lundgren noterar vid sidan av det historiska händelseförloppet också delar av den litteratur man läser och de studier av den litteratur som genomförs. Bl a redogör Lundgren för den egendomligheten att man över hela Sverige organiserade studier av Mao Tsetungs korta berättelser som går under benämningen *De tre ständigt lästa*, dvs *Tjåna folket*, *Till minnet av Norman Bethune* och *Den narraktige gamle mannen som tog bort bergen*. Torbjörn Lundgren beskriver företeelsen tämligen exakt när han låter berättaren med följande ord karaktärisera upplevelsen av de tre små berättelserna: – men jag tog fram dem med jämna mellanrum för att bli påmind och entusiasmerad.

– Det finns någonting oerhört suggestivt i denna bild. På samma sätt som Tjernysjevskijs roman i vissa tider inspirerat hela rörelser kom Mao Tsetungs tre texter att ge ideologi åt en hel rörelse.

Aven om få, ens för sig själva, skulle vilja erkänna att det var i dessa vändningar och med dessa ord man diskuterade så kan ingen av oss som var med förneka att vi har hört resonemangen runt omkring oss och att Torbjörn Lundgren både rimligt och trovärdigt beskriver den miljö som FNL-arnas ställningstaganden växte fram ur. Pacifismen övergår med ställningstagandet för Vietnam till aktiv antiimperial-

SMEDEARNAS ÅTERKOMST – TILL VAD?

av Kjell-Åke Hermansson

Åke Bergmans bok *Smedernas återkomst* är byggd på några reportage från det svenska arbetslivet. Bergman vill visa att det finns ett val att göra. På konstgödsselföretaget Supra ges arbetarna ökat arbetsinnehåll; på mejeriföretaget Arla har livsmedelsarbetarnas förslag till nytt mejeri med ny arbetsorganisation inte påverkat företaget; pumpullverkarerna Flygt och SKF är företag som använder en avancerad teknologi men trots detta har företagen utvidgat arbetsuppgifterna och gett dem delvis nytt avancerat innehåll; inom sjukvården pågår experiment med att på en kostnadsskäl skära ned på personalen och samtidigt föröka kundnärheten.

Volvo är det företag som kommit längst i att förändra arbetsinnehållet. Man har också den mest avancerade ideologiska uppfattningen om hur arbetslivet borde vara beskaffat. Volvos syften är flera: man vill tona ned motsättningen mellan arbete och kapital, ägandet ska spridas till de anställda, de individuella arbetsuppgifterna ska öka, kollektivets roll ska minska och därmed det fackliga engagemanget, organisationen ska ständigt omprövas. Detta sammanfaller med den tendens som för närvarande gäller i hela västvärlden: nyliberalism och atomisering av samhällslivet.

Åke Bergman anser att ett utvidgat arbetsinnehåll är viktigt och till fördel för arbetarna. Men om nu smedernas återkomst främjar en ny bruksanda där motsättningen mellan arbete och kapital tonas ned, dvs läggs i händerna på företagsägarna, vad kommer det att föra med sig? En organiserad kämpande arbetarklass är ett livsvillkor för att försvara den uppnådda relativa välfärden. Arbetarklassen försvin-

ner ju inte i och med de förändringar som sker. Nej, det är formerna som förändras. Tyvärr har den svenska fackföreningsrörelsen hittills visat sig oförmögen att bjuda något motstånd eller ge något alternativ till den rådande utvecklingen.

Den svenska verkligheten visar hur hela samhället i allt högre grad underställs kapitalalets behov. Sverige anpassas till EG. Detta innebär koncentration till Stockholm, Göteborg och Malmö. Resultatet blir ökad miljöförstöring och avfolkning av de olönsamma delarna av Sverige. Samtidigt demonteras välfärdssamhället. Allt ska satsas på exportindustrin. Åke Bergman placerar inte sina reportage i denna helhetsutveckling.

Åke Bergman och fackföreningskillarna på Volvo säger:

– Både här och utomlands finner de svenska bilarna allt fler köpare.

– Så ljus är nu inte läget för bilindustrin. Både Renault och den japanska bilindustrin har gått med på marknadsuppläggningar. Det finns avsättningsproblem och en ökande protektionism. Rolf Lindholm (SAF) säger ju t o m på sid 149;

– Idag kan man knappast förutse ens nästa års utveckling.

– Här visar sig verkligheten tydligt. Det är samma gamla kapitalism där profitten är motor. Tillväxten är inte evig. Balansen endast relativ.

Åke Bergman vill att hans reportage ska utgöra förslag till dagordningen för fackföreningsrörelsen. Som dagordning anser jag att boken är förräddande. Den visar inte vilka val som arbetarna och tjänstemännen måste göra om de ska ha någon framtid. Den understödjer smedernas återkomst

MEDIERNA

IDAG OCH IMORGON

SNABBARE än kanske någon annan näringsgren omstruktureras nu mediabranscherna. Nya affärstrategier och nya ägare förändrar mediabranschernas utseende från dag till dag.

MEDIATRENDER berättar om Gyllenhammars, Pensers och Walls mediantressen och om tex den allt otydligare gränsen mellan PR och journalistik.

VARANNAN VECKA redovisas de senaste förändringarna på de in- och utländska marknaderna som nyhetsartiklar och som kommentarer och analyserande artiklar med tonviken lagd på trender och strategier.

ETT ABONNEMANG (20 nr) kostar för närvarande 1 500 kr inkl moms.

VILL DU VETA vilken kvalitet **MEDIATRENDER** håller, utan att för den skull binda Dig för ett abonnemang, kan du teckna en provprenumeration. Du får då fyra nummer för 185:20 kr inkl moms.

BESTÄLLNINGEN skickas till **BERGMAN-PUBLIKATION**

Malmgatan 17

777 00 Smedjebacken

Tel: 0240-706 66

lism och långsamt växer insikten om det svenska klassamhället fram hos de unga aktivisterna.

Nu är det så att de fiktiva delarna i en berättelse aldrig kan utgöra en självständig kvalitet. Fiktionen är aldrig berättelsens kvalitet. Det är otvivelaktigt så att 60-talet alstrade just sådana personer som huvudpersonen i romanen, Björn, och alla som han möter. Här ligger romanens styrka. Torbjörn Lundgren skildrar hur dessa människor för en kort tid kunde få ett avgörande inflytande över det svenska samhällets självmedvetande. De ställde sig vid sidan av den teoretiska smeten som omgav dem, var både långt framskjutna och organiserade. Därigenom vann de ett inflytande över politiken. Det var en tid av omorientering och nytänkande.

En sak torde stå utom allt tvivel: Vill vi att de generationer som inte var med vid tiden för de stora sammandrabbningarna på 60-talet skall få en utförlig och sann skildring av den epoken så gör vi rätt i att uppmana dem att läsa Torbjörn Lundgrens *Demonstranterna*. Här får de en klar och koncis berättelse om vad som format deras föräldrar.

Men samtidigt finns ett märkligt problem inbyggt i romanen. Har jag fel när jag skriver att den rörelse som Torbjörn Lundgren berättar om ju också borde varit medveten nog att i förväg beskriva alla förgrämda och brutalt cyniska 40-åringar som nu tonar fram från kanslier, katedrar och kultursidor? Hela detta medvetande föll samman av egen tyngd och rörelsen upplöstes.

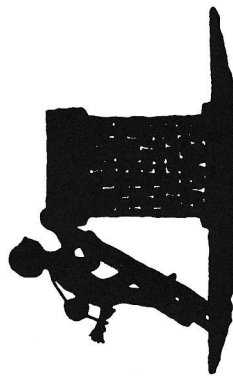
Torbjörn Lundgren. **DEMONSTRANTERNA**. 245 s. Kulturfront 1988. Pris: ca 140:-

ISBN 91-86778-08-0

men ger inte någon vägledning hur man ska komma ifrån ett beroende som den nya bruksandan skapar. Inte heller finns det förslag till hur facken ska kunna klara situationen. Samarbetet mellan arbete och kapital får förödande konsekvenser. Organisationsstrider och traditionella motsättningar mellan arbetare och tjänstemän försvagar motståndet. Hur kan den rådande utvecklingen brytas? Åke Bergman ger en inblick i den omvandling som pågår. Man kanske inte ska förvänta sig mer av en bok som endast är tänkt som ett förslag till dagordning.

Åke Bergman. SMEDERNAS ÅTERKOMST OCH ANDRA REPORTAGET OM DET NYA ARBETET. 166 s. Tidens förlag 1987. Pris: ca 132:-

ISBN 91-5503-331-8

ill. Kaj Stuart-Beck

Agneta Pleijel. VINDSPEJARE. Boken om Abel målaren. 455 s. Nordstedts 1987. Pris ca: 182:-

Pleijels debutroman skildrar hennes morfar Abel, som bröt upp från familj och lovande konstnärskarriär för att resa till Japan, där han blev kvar i 30 år. Det handlar om hans uppväxt, som son till den dövsomme marinmålaren och om hans bror Oskar. Men den handlar också om våra

val, om vi väljer och vad vi väljer att göra av våra liv. Vilka val har vi och hur mycket bestäms av vår uppväxt och familj, utan att vi egentligen är medvetna om det? Delar av boken utgörs av ganska lösa dagboksan-teckningar där författaren funderar över dessa frågor.

Boken ger inte något svar men den ställer viktiga frågor och det är väl inte det sämsta? Dessutom är det en bra berättelse.

Catrin Rönmark

Vita Andersen. VILKEN HAND VILL DU HA? Övers Ann-Mari Seeberg. 377 s. Bonniers 1988. Pris: ca 190:-

ISBN 91-7458-918-0

Melissa orkar inte leva i sin verklighet och drömmer sig bort till ett liv i rikedom och lyx. Dagarna tillbringas hon i sin stora himmelssäng med modemagasin och godsaker. För dottern Anna är de stunder hon får sitta där högtidsstunder. Men i Melissas värld finns inte plats för Anna. Efter att ha träffat en gammal älskare lämnar hon familjen. Anna, som till varje pris vill vara nära sin mamma, söker rätt på henne. Det blir också hon som till slut får ta hand om sin mor.

Under berättelsens gång rullas mammas och flickans levnadsöden upp. Det är en gripande skildring av barns utsatthet och även av det sociala arvets tyngd. Det är en svart berättelse, men kanske kan man i Anna ana ett svagt ljus.

Catrin Rönmark

Karin Johansson. DET MÅTBARA SAMHÄLLET. Statistik och samhällsdröm i 1700-talets Europa. 187 s. Nordstedts 1988. Pris: ca 177:-

ISBN 91-1-873512-6

Matematiska tal har länge haft en förförisk kraft i den västerländska kulturen. Vad

allt har man inte sökt bevisa med hjälp av siffror? Under antiken byggde exempelvis pythagoreerna upp en hel världsuppfattning utifrån vissa magiska tal och samband mellan tal. Idag anser vi kanske detta vara obskyr talmystik, men vi är likväl i många sammanhang minst lika förblindade av talens magi som de var.

Tänk bara på hur vi använder oss av statistik som argument i de mest skiftande sammanhang. Denna dyrkan av statistik är dock ingenting som hör enbart det rationella 1900-talet till. Dess rötter går tillbaka till 1600- och 1700-talet.

Idéhistorikern Karin Johansson har skrivit en mycket läsvärd bok om statistikens förhistoria. Dessutom är hon djärv nog att dra trådarna framåt mot det moderna svenska samhället.

Inga Sanner

Dan Andersson. DIKTER. Inl Thorstein Bergman. Kommentarer Gösta Ågren. Ill Sven Ljungberg. 402 s. Tiden 1988. Pris: ca 242:-

ISBN 91-550-3382-2

Det är hundra år sedan Dan Andersson föddes. Han dog vid 32 års ålder men hann dikta så han blivit en folklig klassiker. Tidens förlag har nu för första gången givit ut hans samlade dikter, inklusive översättningar av Kipling och Baudelaire. En massiv volym där Sven Ljungberg bidragit med fyra illustrationer samt omslag.

Dan Andersson är en genuin arbetardiktare, helhjärtat adopterad av socialdemokratin. Han förkroppsligar arbetarrörelsens bildningssträvanden likaväl som den känslomässiga reaktionen mot storsamhällets och industrialisering.

Dagen socialdemokraters tomma retorik och ständiga ström av affärer och mygel och lögner behöver en hjälte. Det är dags att borsta av Dan Andersson. Han behövs. Men vad skulle han diktat idag?

Staffan Glassel.

Chuck Berry. CHUCK BERRY SJÄLV-BIOGRAFI. Förford Bruce Springsteen. Övers Hans Berggren. 361 s. Alfabet 1988. Pris: ca 182:-

ISBN 91 7712 130 9

Någon gång hösten -62 kom jag hem med en nyköpt LP av Chuck Berry i portföljen. Jag kommer aldrig att glömma den eftermiddagen. Det var då jag fick veta att en släkting skjutit sig bort ur sitt eländiga liv. Chuck Berrys livsbejakande musik kommer alltid att påminna mig om denna olyckliga människas tragiska död.

Sju år senare får jag se och höra Chuck Berry livs levande i Royal Albert Hall i London. Dagen före hade en av hans musikaliska lärjungar, Brian Jones i Rolling Stones, hittats död på botten av en swimming-pool.

Chuck Berry berör inte den konserten i sin självbiografi. Den kan inte ha fastnat i hans minne. Men i mitt fastnade den. Det var en "rockens urkraft" som fanns på scenen, med sin "duckwalk" och gitarren hängande ända ner på knäna. Här svimmade inga småflickor. Det var de tuffa läderklädda "rockers" som stormade scenen och visade känslor, som de annars

dolde i form av en svordom eller ett hänförelse.

Det är den omedelbara känslan eller gestaltningen, inramningen av vardagen, som är pop- och rockmusikens innebörd. Det är däremot inte lika givande att få inblick i en utövande musikers vardag.

Det mest spännande är tiden före karriären. Vad i hans liv gör att just han skall bli den utvalda stjärnan medan andra i en liknande situation döms till livslång anonymitet?

När karriären väl börjat snurra blir det en evig kretsgång av turnéer, brudar och åter brudar.

Efter 360 sidor vardagsrealism med trötta detaljer och försök att skriva ett äreminne kan en vanlig jobbares liv framstå som mer spännande och omväxlande.

Kanske är det avståndet, eller snarare bristen på avstånd, till sig själv som gör att Chuck Berry inte kan förstå sin egen roll i rockkulturen. Det blir för perspektivlöst. Och inte ens de dramatiska volorna i fångelse vid tre tillfällen hjälper upp det hela.

Det återstår alltså för någon annan att skriva boken om Chuck Berry så att vi, publiken, verkligen förstår vem han var in te bara hans upplevelse av sig själv.

Carl-Eric Johansson

Jan Myrdal. SKRIFTSTÄLLNING 14. Med Tabula gratulatoria inför Jan Myrdals 60 årsdag och personregister över Jan Myrdals 14 skriftställningar och sju fristående böcker inom samma ram, upprättat av Marie-Louise Persson. 218+64 s. Kulturfront 1987. Pris: ca 207:-

ISBN 91-86778-02-1

Av alla artiklar som ingår i Jan Myrdals fjortonde skriftställning vill vi i det här sammanhanget särskilt lyfta fram en: *Oligarkins järnlag*, som först publicerades i SAF-tidningen nr 2/84. Artikeln är en recension av den på Timbro förlag utgivna Robert Michels' *Organisationer och demokrati*.

Myrdal skriver där: "Andra elitteoretiker beskriver hur en elit ersätter en annan; Michels visar däremot hur en ny en revolutionär och demokratisk elit inte ersätter en äldre utan assimileras. Revolutionen koopteras till reaktionen. De demokratiska oligarkierna blir nödvändigtvis konservativa."

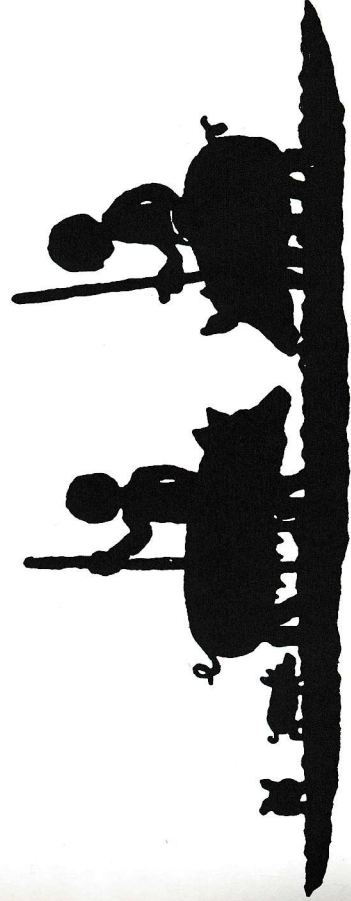
Tanken är central. Den ger på ett kusligt sätt en kod till Carlssonertiden vi lever i.

Myrdal noterar den dubbla innebörden i Michels analys när han längre fram i artikeln formulerar sig: "Faran med att skriva detta, liksom faran med Michels' bok, är att förklaringen återigen blir en legitimisation. Orden som skall avslöja blir till maktens bekräftelse."

Marie-Louise Perssons pålitliga och vad vi kan se fullständiga personregister över Myrdals samtliga skriftställningar är viktigt. Å ena sidan kan man där skönja hela vidden av Myrdals utveckling och å andra sidan öppnar det hans skriftställningar till ett kraftfullt instrument.

Med denna anmälan av Jan Myrdals fjortonde skriftställning tackar vi styrelsen för FÖRR OCH NU, dess ordförande Gun Kessle, samtliga våra medarbetare och alla som följer FÖRR OCH NUs recensionsavdelning. Vi har varit ansvariga för avdelningen alltsedan nummer 3/80 och eftersom vi nu flyttat till Frankrike lämnar vi över till Mats Miljand i Uppsala som bär ansvaret fr o m nr 4/88. För oss har det varit en intressant och utvecklande tid.

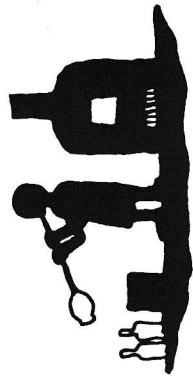
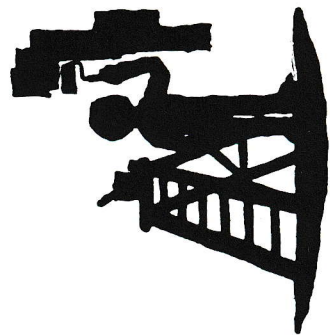
Lars Andrée och Marianne Fors

Sissela Bok. ALVA, Ett kvinnoliv. Ill. 223 s. Bonniers 1987. Pris: ca: 187:-
ISBN 91-0-047422-3

Jag har sett Alva Myrdal vid ett tillfälle: vid en förtäringdemonstration i Kiruna i slutet av 1960-talet eller i början av 1970-talet. Hon gick i spetsen för tåget och höll huvudanförandet i Stadshuset nya stora sal. Jag lade särskilt märke till att hennes språk var litterärt och skriftspråkligt.

Alva Myrdal är kanske Sveriges politiskt mest framgångsrika kvinna. Hon är en av de få som kunnat tränga ut i internationella sammanhang. Hennes levnadsöde är samtidigt fascinerande och utbildligt. Det kan då vara viktigt att försöka förstå hennes bakgrund och den politiska miljö hon vuxit upp i och vilka ställningstaganden som fört henne framåt. Det är något märkvärdigt med en kvinna som ingen tänker sig ska studera efter folkskolan men som ändå läser vid universitet runt om i världen och skapar sig en internationell ställning.

Sissela Bok, professor i filosofi i USA och äldsta dotter till Alva och Gunnar Myrdal, presenterar inte den definitiva biografin över sin mor. Hon ger glimtar ur Alvas liv så som hon själv bevitnat och hört om det. På så sätt bidrar Sissela Bok till bilden av Alva. En sak är särskilt påfallande i hennes berättelse: Alva Myrdal när framgången genom en pendelrörelse mellan Sverige och utlandet. Hon hämtar idéer, perspektiv och konkreta erfarenheter från omväxlande USA och centraleuropa, och tillämpar sedan dessa i Sverige. I nästa fas presenterar hon de svenska erfarenheterna internationellt. Alva följer ganska väl svängningarna i svensk 1900-talspolitik.

Sissela Bok är trots sin ställning mycket objektiv och saklig ja förvånansvärt kall i skildringen av sin mor. Hon skriver att hon och hennes syster givetvis skulle leva sina liv anpassade till Alvas idéer och verksamhet. Familjens karriär medförde t ex att systrarna redan i tonåren definitivt förvandlades till utlandssvenskar. Jag tycker också att Sissela Bok lite opåkallat krymper Gunnar Myrdals insatser. Ibland önskar man att Sissela Bok förmådde tränga bakom det hårda skal som framgång i sällskapsliv och internationellt umgänge skapat för att se Alva Myrdal från hennes egen horisont.

Gunborg Andrée

Lars Bergquist. SWEDENBORGS DRÖMBOK. Glädjen och det stora kvalet. 321 s. Norstedts 1988. Pris: ca 177:-
ISBN 91-1-871162-6

Lars Bergquists utförliga presentation av *Swedenborgs drömbok* är utmärkt. Tanke för tanke följer han Swedenborg i drömmarna, förklarar och förtydligar. Det är en avgjord fördel att Lars Bergquist inte presenterar – någon speciell psykologisk tolkning av Drömboken – utan låter Swedenborgs egen motsvarighetslära bestämma den fortlöpande tydningen. På så sätt kan man mycket nära följa den förvandling Swedenborgs tänkande genomgår och den radikaliserande denna kamp innebär.

Swedenborg ser sina tankar framför sig: han tycker sig kunna hälsa på dem, skrämma dem och tydligheten hjälper honom att analysera sin situation. Vid tiden för sin omvändelse, 1743 44, är Swedenborg 55 år gammal och har nära trettio år kvar av sitt liv. Det är under dessa återstående år han skapar det som ger honom hans oerhörda inflytande. Och till stora delar sker konceptionen av tankarna under detta enda omvändelseår.

Swedenborgs omvändelse sker inom religionen och med religiösa förtecken, men dess karaktär av radikal förnyelse och uppbrott, vilket Swedenborg i Drömboken så tydligt gestaltar, ger vid handen att omvändelsen också kan läsas som ett mönster för andra uppbrott av samma genomgripande karaktär. Med Swedenborgs ord städas och rensas huvudet – verkligen ifrån det, som hindra skola dessa tankar.

Lars Andrée

Fernand Braudel. KAPITALISMENS DYNAMIK. Övers Gunnar Sandin. 101 s. Gidlunds 1988. Pris: ca 112:-
ISBN 91-784-000-3

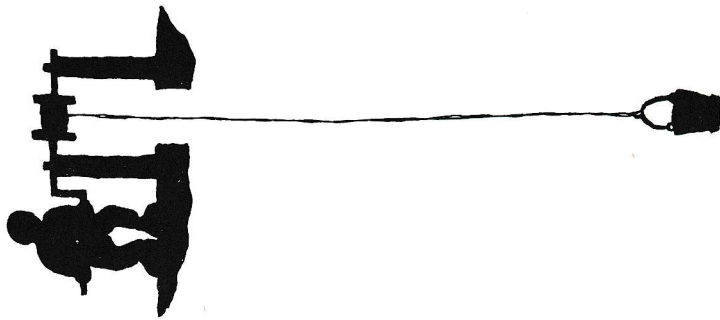
Den franske historikern Fernand Braudel är en av de mest bekanta företrädarna för

den s k Annales-skolan. Till svenska finns också översatt hans stora verk om den europeiska civilisationens historia, *Civilisationer och kapitalism 1400–1800*. För den som inte orkar med hela detta omfattande arbete finns nu också en liten lathund på svenska. Det är tre föreläsningar av Braudel som utgivits i bokform.

Boken är inte bara en lathund, den är framförallt en lämplig introduktion till Braudels författarskap. Här presenteras de övergripande teser som han utgår från i sin historiskskrivning.

Liksom andra Annales-historiker vill ju Braudel hitta en "dold historia" bakom den traditionella, eller, med Braudels egna ord: "det väldiga rike som utgörs av det vanliga, det rutinartade, denna historiens osynliga huvudperson".

Inga Sanner

Jon Hellesnes. *DEN POSTMODERNA ANSTALTEN*. Övers Görgen Antonsson. 218 s. Interculture 1988. Pris: ca 137:-
ISBN 91-86608-36-3

Varför blev det en roman? Jon Hellesnes, född 1939 och professor i filosofi vid universitetet i Tromsø, har på ett till dels slående sätt gestaltat totalitära tankar som frodas i närheten av postmodernismen. Men romanen *Den postmoderna anstalten* är en primitiv fälla. Den person som ger den djupaste innebörden åt det filosofiska tänkande som präglar nutiden är terrorist och mördare. Författaren förmår inte ens låta sin huvudperson formulera tankarna. Jon Hellesnes döljer sig alltså bakom en dubbel och föga trovärdig fiktion när han skriver sin roman. Mer bjärt och tydligt hade det blivit om han skrivit en artikel, en längre essä eller en liten bok direkt i ämnet. Den hade fått större inflytande och varit viktigare.

Lars Andrée

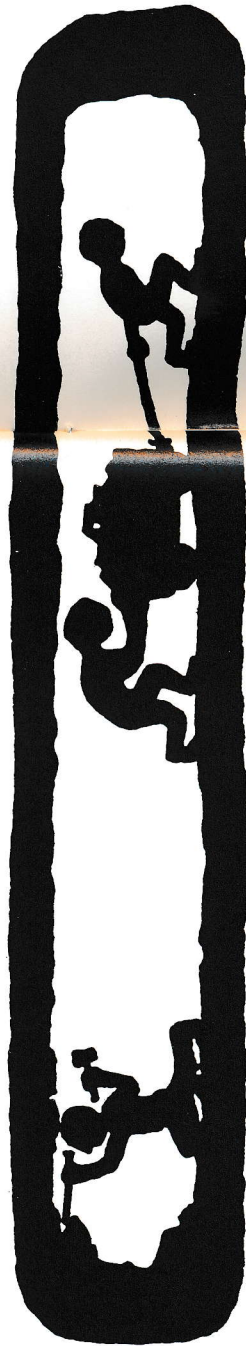
Albert Camus. *MÄNNISKANS REVOLT*. Uppgift om övers. saknas. 397 s. Alfabet 1987. Pris: ca 187:-
ISBN 91 7712 117 1

Albert Camus' *Människans revolt* fullföljer och vidareutvecklar tankar som också presenteras i *Myten om Sisyfos*. På ett märkligt sätt kan man i dessa verk följa hur Camus upphäver revolten, uppröret och revolutionen.

"Friheten det förfärliga namn som står skrivet på åskans vagn är den innersta principen i alla revolutioner. Utan den kan upprorsmännen inte föreställa sig rättvisan. När tiden kommer kräver emellertid rättvisan att friheten sätts ur kraft. Då blir terrorn, i smätt eller i stort, krönet på revolutionen."

Vid läsningen av Camus inser man hur oerhört tidsbunden han är, samtidigt som man känner igen ett tänkande som fortfarande till stora delar strukturerar vår värld.

Marianne Fors

Bo Bennich-Björkman, Eric Johannesson och Sonja Svensson, red. *LITTERATURRENS VÄGAR*. Litteratursociologiska studier tillägnade Lars Furuland. 357 s. Gidlunds 1988. Pris: ca 177:-
ISBN 91 7844 1080

I hyllningsskriften till Lars Furuland trängs gängse akademiker med flera nätter än egna tankar, med Lo-Johanssons roliga om Furuland och Folkskolans läsebok och Åke Åbergs fina om sin fars bokskåp.

Bland bokmarknadens nya moguler intervjuar Stefan Mählqvist tre personer med stor makt över vad vi skall läsa och Gunnar Hansson pläderar i sitt bidrag uppkäftigt för en läsarnas litteraturhistoria. Fredrik Ström och Leon Larsson lästes mycket mer än Heidenstam och Lagerlöf. Men ett fåtal personer med liknande bakgrund och värderingar bestämde och bestämmer vad som är fint och litterärt och skall bevaras i nationens minne.

Marie-Louise Persson

Maxim Gorkij. *MIN FÄRDKAMRAT OCH ANDRA BERÄTTELSE*. Övers S. Dahl, C.G. Martinsson, E. von Sabay, C. Sterzel. 253 s. Tiden 1988. Pris: ca 142:-
ISBN 91 550 2779 2

I serien Tidens Klassiker har en ny samling berättelser av Maxim Gorkij utkommit. De flesta är inte tidigare översatta till svenska.

Maxim Gorkijs realistiska stil är väl känd och dessa berättelser skiljer sig varken i stil eller innehåll från andra tidigare utgivna. Det är berättelser från det odrägliga liv man hellre borde kalla för helvete. Dvs det dagliga livet för de miljontals arbetslösa, kringdrivande – barfotingarna – i Ryssland vid sekelskiftet.

Men Gorkij som själv i många år under samma hårda villkor men med en samling böcker och kunskap i bagaget skrev också om hoppet om en annan framtid. Att dessa olyckliga massor skulle resa sig. I ett stort bageri i den längre berättelsen *Husbonden* berättar en arbetare att han ska ge sig ut bland människorna på jakt efter ord. De ord som ska kunna fogas samman till en "dikt för alla människors lycka".

Man kan nog säga att Maxim Gorkij är en av de diktare som låtit sina ord användas för att få en plats i en sådan dikt.

Åke Johansson

Helle Stangerup. CHRISTINE. Övers Urban Andersson. 424 s. Atlantis 1987. Pris: ca 180:-

ISBN 91-7586-489-0

Omslagsvinjetten, som visar en senrenässansens högrestandskvinna, lockar till läsning. Bilden föreställer Christine, dotter till Christian II av Danmark eller Kristian Tyrann, som han kallades i Sverige.

Helle Stangerup ger ur dansk synpunkt läsaren en bit av regenters och regentinnors historia i Europa 1523-1590, men som titeln anger är romanen främst ägnad Christine.

Fiktionen ger helhetsintryck av att vila på god saklig grund. Källor är noggrant angivna. Även stamtavlor över ätterna Habsburg, Tudor och Oldenburg finns med.

Trovärdigt lyckas Stangerup levandegöra den maktlystna, intriganta Christine. Tyvärr framträder många av bifigurerna omkring henne som historiska gestalter utan verkligt liv.

Författarinnan presenterar med fantasins hjälp en färgstark historisk kvinna av furstlig börd. Trots att läsningen bitvis är långtråkig utgör dock personen Christine en ganska angenäm bekantskap.

Gunborg Andrée

Robert Hughes. DE DÖMDAS KUST. Övers Mikael Mörling. Ill. 810 s. Bonniers 1988. Pris: ca 185:-

ISBN 91-34-50939-9

Informationen från Australien väller fram detta år. Det är 200 år sedan Englands Gulag-arkipelag etablerades och den första expeditionen med straffångar anlände till Botany Bay efter åtta månaders resa. Motiv var inte att exploatera en ny kontinent utan att bli av med de värsta fångarna.

Under ett drygt halvsekel sändes 160 000 fångar dit. Stölden av en höna eller ett

kilo smör räckte för att bli förvisad till andra änden av jordklotet. Överlevde man båtresan väntade en fruktansvärd misär där piskrappen ven vid minsta förseelse.

Australiern Hughes har plockat fram denna undansopade och delvis förträngda historia. Resultatet är en gedigen och välillustrerad bok som i fängslande detalj skildrar Australiens tidigaste historia.

Staffan Glassel

